

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Jakub Kánský

**Pozitivní procesní závazky státu vyplývající z čl. 2
Evropské úmluvy o ochraně lidských práv**

Diplomová práce

Olomouc 2015

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Pozitivní procesní závazky státu vyplývající z článku 2 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv* vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 26. března 2015

.....
Jakub Kánský

Poděkování:

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu diplomové práce panu JUDr. Martinu Kopovi Ph.D. za jeho cenné rady a připomínky.

Obsah

Obsah	4
Seznam použitých zkratk	6
1. Úvod	7
1.1 Vymezení tématu a cíle práce	7
1.2 Struktura práce	10
1.3 Aplikovaná metodologie	11
1.4 Dosavadní zpracování tématu a použité zdroje	11
2. Právo na život	13
2.1 Právo na život podle článku 2 Úmluvy	13
2.2 Pozitivní závazky	14
3. Účinné vyšetřování podle článku 2 Úmluvy	16
3.1 Rozsah uplatnění	16
3.2 Komponenty účinného vyšetřování	17
3.2.1 Nezávislost a nestrannost	18
3.2.2 Efektivita	19
3.2.3 Rychlost	19
3.2.4 Veřejná kontrola	20
4 Nezávislost a nestrannost vyšetřování v České republice	22
4.1 Inspekce ministra vnitra	22
4.1.1 Eremiášová a Pechová proti České republice	24
4.2 Reforma policie	27
4.3 Generální inspekce bezpečnostních sborů	29
4.3.1 Institucionální zařazení	29
4.3.2 Personální struktura	30
4.3.3 Posouzení nezávislosti	30
5 Efektivita vyšetřování v České republice	32
5. 1 Přístup ESLP k amnestiím	32
5.2 Praxe Ústavního soudu	34
5.3 Posouzení souladu amnestie s článkem 2 Úmluvy	36
6 Rychlost vyšetřování v České republice	38
6.1 Právo poškozeného na spravedlivý proces	38

6.2	Procesní prostředky obrany proti průtahům v řízení.....	39
6.2.1	Žádost o odstranění průtahů ve vyšetřování.....	39
6.2.2	Žádost o dohled státního zástupce.....	40
7.	Veřejná kontrola vyšetřování v České republice.....	41
7.1	Práva pozůstalých v trestním řízení	41
7.1.1	Právo na informace o průběhu vyšetřování.....	41
7.1.2	Právo nahlížet do spisu.....	42
7.1.3	Právo navrhnout důkazy	43
8	Soudní přezkum účinnosti vyšetřování	44
8.1	Náhrada nemajetkové újmy civilními soudy	44
8.1.1	Adekvátnost.....	45
8.2	Přezkum rozhodnutí Ústavním soudem	46
8.2.1	Praxe Ústavního soudu.....	46
8.1.2	Právo na účinné vyšetřování jako základní právo podle článku 6 Listiny	47
8.3	Komparace úrovně přezkumu s ESLP	49
9	Závěr	51
9.1	Výzkumné otázky obecné části práce	51
9.2	Výzkumné otázky praktické části práce	51
9.3	Hlavní výzkumná otázka.....	55
10	Seznam použitých zdrojů.....	56
10.1	Právní předpisy	56
10.2	Mezinárodní smlouvy	56
10.3	Soudní rozhodnutí.....	57
10.4	Jiné primární zdroje	59
10.5	Sekundární zdroje	60
10.5.1	Monografie a komentáře	60
10.5.2	Odborné články	61
10.5.3	Internetové zdroje.....	62
11	Shrnutí a klíčová slova	63
12	Abstract and keywords	64

Seznam použitých zkratk

ČR	Česká republika
Úmluva	Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, sdělení federálního Ministerstva zahraničních věcí pod č. 209/1992 Sb.
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
GIBS	Generální inspekce bezpečnostních sborů
Listina	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky ve znění pozdějších předpisů
MASLP	Meziamerický soud pro lidská práva
ÚS	Ústavní soud České republiky

1. Úvod

Ve světle událostí první poloviny dvacátého století převládla v Evropě potřeba vytvoření účinného mechanismu pro ochranu lidských práv. V roce 1949 vznikla Rada Evropy a o rok později byla pod její záštitou podepsána Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, která i dnes, po více než šedesáti letech od svého vstupu v účinnost, představuje nejdůležitější lidskoprávní dokument v celé Evropě. Právům v Úmluvě zakotveným poskytuje ochranu Evropský soud pro lidská práva, který byl za tímto účelem zřízen roku 1959.

Rozhodovací činnost ESLP se však pochopitelně neomezuje na pouhou doslovnou aplikaci ustanovení v Úmluvě a případné konstatování jejich porušení. Na samotnou Úmluvu je nutno nahlížet jako na živý nástroj, který musí být vykládán a aplikován ve světle současných podmínek¹ a s ohledem na neustálý vývoj společnosti poskytovat nejvyšší možnou míru ochrany právům jednotlivce.² Právě v tom spočívá zásadní význam ESLP.

Tématem předkládané diplomové práce je pozitivní procesní aspekt čl. 2 Úmluvy. Čl. 2 Úmluvy zakotvuje právo na život. Z pouhého textu tohoto článku je možné snadno dovodit, že člověk nesmí být úmyslně zbaven života. Stanoví právo na fyzickou, biologickou existenci člověka.³ Pro účinnou ochranu lidského života však tento výklad zjevně není dostačující a stanoví pouze základní rámec skutečného obsahu tohoto základního lidského práva. Teprve výkladem ESLP se dostáváme k jeho skutečné podstatě a všem aspektům, které jsou podrobně rozebrány v mnohaleté rozhodovací praxi. Jeden z těchto poměrně nedávno definovaných aspektů je tématem této diplomové práce.

1.1 Vymezení tématu a cíle práce

Tématem této diplomové práce je procesní aspekt čl. 2 Úmluvy, dnes nejčastěji označovaný jako povinnost vyšetřovat podezřelá úmrtí.⁴ Tento pojem byl ESLP poprvé použit v roce 1995⁵ jako teoretický koncept a za téměř dvacet let rozhodovací praxe prošel

¹ Rozsudek ve věci *Tyrrer proti Spojenému království* ze dne 25. dubna 1978, č. 5856/72, § 31.

² Rozsudek ve věci *Airey proti Irsku* ze dne 9. října 1979, č. 6289/73, § 26.

³ KOKEŠ, Marian. Čl. 6 (Právo na život). In WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 150.

⁴ JACOBS, Francis G., WHITE, Robin, OVEY, Clare. *The European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 2010. s. 156.

⁵ Rozsudek velkého senátu ve věci *McCann a další proti Spojenému království* ze dne 27. září 1995, č. 18984/91, § 161.

obrovským vývojem až do své dnešní podoby, kdy lze dokonce hovořit o novém základním lidském právu.⁶

Hlavní cíl předkládané diplomové práce je definován hlavní výzkumnou otázkou, která zní: **Splňuje vyšetřování namítaných porušení práva na život v České republice kritéria účinnosti podle Úmluvy?** K odpovědi na hlavní výzkumnou otázku se dostáváme prostřednictvím dílčích výzkumných otázek, kdy je nejprve nutné definovat samotný pojem účinného vyšetřování, dále rozsah situací, ve kterých je jeho provedení vyžadováno a v neposlední řadě vymezení jednotlivých komponentů. Následně jsou tyto poznatky shrnuty a prostřednictvím jednotlivých kapitol v aplikační části práce je zkoumáno jejich uplatňování v rámci právní praxe ČR.

Cílem obecné části diplomové práce je v první řadě analýza rozhodovací činnosti ESLP, týkající se pozitivních procesních závazků podle čl. 2 Úmluvy a zejména pak účinného vyšetřování. Úvodní část práce je zaměřena na podrobné vymezení jednotlivých komponentů účinného vyšetřování a situací, kdy je provedení účinného vyšetřování nezbytné podle čl. 2. Účelem práce není snaha o zachycení vývoje účinného vyšetřování, nýbrž analýza relevantní judikatury ESLP a finální definice všech podstatných znaků účinného vyšetřování jak je vnímá ESLP, nicméně jednotlivé rozsudky utvářející konečnou podobu jsou zpravidla předkládány chronologicky.

První část práce (kapitoly 2 a 3) tvoří úvod a zároveň obecný rámec dané problematiky a představuje odrazový můstek pro druhou část práce, ve které bude nezbytná aplikace závěrů části první. Jinými slovy, závěrem teoretické části práce by měly být zodpovězeny následující dílčí výzkumné otázky:

- a) Co je to účinné vyšetřování?
- b) V jakých situacích je nezbytné provedení účinného vyšetřování?
- c) Jaké jsou jeho jednotlivé komponenty?
- d) Jakou podobu by mělo mít vyšetřování v praxi?

Povinnost provést účinné vyšetřování se nevztahuje pouze na případy zásahu do práva na život. Obdobné požadavky klade ESLP rovněž při zkoumání porušení procesních povinností vyplývajících z čl. 3, tedy práva nebýt mučen či podroben nelidskému nebo ponižujícímu zacházení.⁷ Jak již samotný název diplomové práce napovídá, bude její obsah soustředěn primárně na účinné vyšetřování v kontextu čl. 2, nicméně v některých případech

⁶ Viz např. KONŮPKA, Petr. *Právo poškozeného na účinné a nezávislé vyšetřování některých trestných činů jako základní lidské právo*. Státní zastupitelství, 2010 č. 9. s. 7-16. nebo také náleze Ústavního soudu ze dne 12. srpna 2014, sp. zn. I. ÚS 3196/12.

⁷ Rozsudek ve věci *Assenov a další proti Bulharsku* ze dne 28. října 1998, č. 24760/94, § 102.

bude pro dokreslení problematiky použito soudních rozhodnutí týkajících se porušení jiného ustanovení Úmluvy.

Druhá část práce (kapitoly 4 až 7) je zaměřena na aplikaci závěrů první části. Jejím obsahem je analýza právní úpravy vyšetřování namítaných porušení práva na život v českém právním řádu za účelem ověření, zda způsob vedení vyšetřování odpovídá jednotlivým komponentům účinného vyšetřování vymezeným v judikatuře ESLP.

Prvním posuzovaným aspektem je nezávislost a nestrannost vyšetřování. Tento aspekt je posuzován ve vztahu k vyšetřování trestných činů policistů, a to ze dvou hledisek. Zaprvé na případu *Eremiášová a Pechová proti České republice*,⁸ kde ESLP shledal tehdejší Inspekci ministra vnitra jako nedostatečně nezávislý orgán pro vedení vyšetřování trestných činů, do kterých jsou zapleteni policisté. Zadruhé bude zkoumán současný stav, tedy nezávislost Generální inspekce bezpečnostních sborů,⁹ která původní Inspekci ministra vnitra nahradila.

Dalším posuzovaným aspektem v rámci českého právního řádu bude efektivita vyšetřování. V této části je analýze podrobena nedávná amnestie prezidenta ČR Václava Klause.¹⁰ Z hlediska účinného vyšetřování je nepochybně v centru pozornosti čl. II. – Zastavení trestního stíhání, který nařizuje zastavení trestního stíhání u trestných činů, za něž trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody nepřevyšující deset let. Dané rozpětí trestní sazby z aboliční části amnestie bezpečně vylučuje trestný čin vraždy, nicméně v kontextu čl. 2 Úmluvy je stále možná analýza z hlediska ostatních trestných činů proti životu.¹¹

Rychlost vyšetřování je dle trestního řádu jednou ze základních zásad trestního řízení,¹² její nedodržení v praxi pak bude zpravidla představovat výjimku v podobě individuálního selhání vyšetřujících orgánů a nebude se jednat o pochybení systémové. Proto kapitola věnovaná tomuto aspektu bude zaměřena především na dostupné procesní prostředky, které má poškozený k dispozici v případě průtahů v řízení.

Posledním aspektem je veřejná kontrola, především v podobě informovanosti a účasti příbuzných oběti na vyšetřování. Tato kapitola je věnována systémové analýze právní úpravy týkající se povinnosti orgánů činných v trestním řízení poskytnout informace a tomu odpovídajícímu právu na informace na straně příbuzných oběti zásahu do práva na život, případně samotné oběti jako poškozenému v případě zásahu ohrožovacího charakteru, kde nejsou následky fatální.

⁸ Rozsudek ve věci *Eremiášová a Pechová proti České republice* ze dne 16. února 2012, č. 23944/04.

⁹ Zákon č. 341/2011 Sb., o Generální inspekci bezpečnostních sborů a o změně souvisejících zákonů.

¹⁰ Amnestie prezidenta republiky ze dne 1.1.2013, vyhlášena ve sbírce zákonů pod číslem 1/2013 Sb.

¹¹ Viz např. trestný čin Zabití podle § 141 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku ve znění pozdějších předpisů.

¹² Viz § 2 odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu ve znění pozdějších předpisů.

Ve druhé části práce by tedy měly být zodpovězeny následující výzkumné otázky:

- a) V čem spatřoval ESLP nedostatek nezávislosti a nestrannosti v případě Inspekce ministra vnitra a došlo vytvořením GIBS k odstranění těchto nedostatků?
- b) Může být amnestie prezidenta republiky v rozporu s procesními povinnostmi státu podle čl. 2 Úmluvy?
- c) Poskytuje právní úprava vyšetřování tvrzených zásahů do práva na život v ČR poškozenému dostatečné procesní prostředky na obranu proti průtahům?
- d) Splňuje právní úprava vyšetřování tvrzených zásahů do práva na život v ČR požadavek veřejné kontroly v souladu s čl. 2 Úmluvy a je brán dostatečný ohled na zájmy příbuzných obětí?

Závěrečná část práce (kapitola 8) je zaměřena na soudní přezkum vyšetřování. Obsahem této části je komparace přezkumu účinnosti vyšetřování před ESLP a Ústavním soudem ČR (dále jen ÚS). Předmětem posouzení je otázka, zda soudní přezkum před ÚS odpovídá úrovni přezkumu prováděnému ESLP a jaké prostředky nápravy v rámci vnitrostátního práva má poškozený k dispozici v případě, že se cítí dotčen na svých právech pochybením ve vyšetřování.

1.2 Struktura práce

Práce je strukturována v souladu se zvoleným tématem a obecnými požadavky na strukturu odborné práce.¹³ Základem je obecná část a následuje část zvláštní, kde dojde k aplikaci poznatků získaných v úvodní teoretické části. Samotná kapitola úvod obsahuje vymezení a cíle práce, kde jsou shrnuty výzkumné otázky, stručně vymezena problematika, která je předmětem zkoumání v hlavním textu práce, představena struktura práce a použité vědecké metody a nakonec dosavadní zpracování daného tématu spolu se základní charakteristikou použitých zdrojů.¹⁴

Hlavní text práce je rozdělen do dvou částí. První část je část obecná a dále se dělí do dvou kapitol, z nichž první se zabývá obecnou charakteristikou práva na život v systému lidských práv a jeho zakotvením v čl. 2 Úmluvy. Druhá kapitola (3. Účinné vyšetřování podle čl. 2 Úmluvy) se již týká přímo procesního aspektu čl. 2 Úmluvy, analýzy relevantní judikatury a vymezení jednotlivých komponentů účinného vyšetřování.

¹³ MURRAY, R., *How to write a thesis*. 2. vydání. Maidenhead, New York: Open University Press, 2007, s. 123.

¹⁴ ZBÍRAL, Robert. *Vědecká propedeutika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 75.

Následuje část aplikační, která již byla podrobněji představena v předcházející podkapitole. Poslední kapitolou diplomové práce bude závěr, kde budou shrnuty poznatky diplomové práce a zodpovězeny výzkumné otázky.

1.3 Aplikovaná metodologie

Hlavní cíl práce je povahy empirické, neboť zkoumá institut účinného vyšetřování v právním řádu a praxi ČR. Ve vymezení obecného konceptu účinného vyšetřování v rámci Úmluvy a rozhodovací praxe ESLP je použita metoda analýzy ve vztahu k relevantní judikatuře ESLP a jednotlivá rozhodnutí jsou zapracována metodou deskriptivní a následně systematizována. V práci bude dále postupováno za použití standardních vědeckých metod od obecných závěrů k aplikaci na konkrétní problematiku za použití metod syntézy a analýzy. Použito je rovněž metody komparace a to zvláště na určitých místech předkládané práce, kde dochází ke srovnání přístupu ESLP a ÚS.

1.4 Dosavadní zpracování tématu a použité zdroje

S ohledem na mezinárodní prvky zvoleného tématu je na místě zhodnocení nejen domácí, ale především zahraniční odborné literatury. V tomto směru je (zřejmě i logicky) nutné konstatovat, že v zahraniční literatuře je tématu věnováno podstatně více prostoru. Práce vychází především ze zahraničních zdrojů, a to zejména komentářů k Úmluvě, jmenovitě se jedná o díla autorů Jacobs, White a Ovey¹⁵ a dále Harris, O'Boyle a Warbrick.¹⁶ Obdobného charakteru jsou také tzv. Human rights handbooks vydávané Radou Evropy,¹⁷ které se podrobně věnují interpretaci jednotlivých základních práv zakotvených v Úmluvě. Zvoleného tématu se týkají především díla autorů Douwe Korff¹⁸ a Jean-François Akandji-Kombe.¹⁹

¹⁵ JACOBS, Francis G., WHITE, Robin, OVEY, Clare. *The European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 2010. 644 s.

¹⁶ HARRIS, D. J., O'BOYLE, Michael, WARBRICK, Colin. *Law of the European Convention on Human Rights*. 2. vyd. New York: Oxford University Press, 2009. 914 s.

¹⁷ Dostupné online na <<http://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/human-rights-handbooks>>.

¹⁸ KORFF, Douwe. *The right to life: A guide to the implementation of Article 2 of the European Convention on Human Rights*. Human rights handbook, no. 8. Council of Europe 2006. 92 s.

¹⁹ AKANDJI-KOMBE, J.-F., *Positive obligations under the European Convention on Human Rights: A guide to implementation of the European Convention on Human Rights*. Human rights handbook, no. 7. Council of Europe 2007. 68 s.

Dalším významným zahraničním zdrojem jsou odborné články věnující se přímo problematice účinného vyšetřování podle čl. 2 Úmluvy. Ve svých dílech se tématu věnují například Phillip Leach,²⁰ Alastair Mowbray²¹ nebo Juliet Chevalier-Watts.²²

V domácí literatuře tvoří nejvýznamnější zdroj rovněž komentářová díla autorů Jiřího Kmece, Davida Kosaře, Jana Kratochvíla a Michala Bobka²³ a Jana Čapka.²⁴ Pokud jde o odborné publikace, nejvýznamnější je v této oblasti patrně článek Petra Konůpky, který podává ucelený přehled o vývoji problematiky účinného vyšetřování z pohledu judikatury ESLP a současně hodnotí vnitrostátní situaci včetně přístupu ÚS.²⁵

Zásadní význam z hlediska použitých zdrojů potom představuje judikatura. Nejčastěji jsou v předkládané práci využívána rozhodnutí ESLP. Všechny citované rozsudky byly získány z online databáze HUDOC.²⁶ Judikatura ÚS představuje část neméně významnou. Citovaná rozhodnutí byla získána z online databáze NALUS.²⁷ V kapitole 5 týkající přezkumu amnestijních rozhodnutí jsou rovněž citována rozhodnutí Meziamerického soudu pro lidská práva.²⁸

²⁰ LEACH, P., Positive Obligations from Strasbourg – Where do the Boundaries lie? *Interights Bulletin*, 2006, Volume 15 no 3. s. 123-126.

²¹ MOWBRAY, A., *Development of positive obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights*. Hart publishing, Oxford, 2004 s. 36-37.

²² CHEVALIER-WATTS, J., *Effective investigation under article 2 of the European Convention on Human Rights: Securing the right to life or an Onerous Burden on a State*. The European Journal of International law Vol. 21 no. 3. str. 701-721.

²³ KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. BECK, 2012. 1696 s.

²⁴ ČAPEK, Jan. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod – I. část Úmluva*. 1. vydání. Praha : Linde, 2010. 896 s.

²⁵ KONŮPKA, Petr. Právo poškozeného na účinné a nezávislé vyšetřování některých trestných činů jako základní lidské právo. *Státní zastupitelství*, 2010 č. 9. s 7-16.

²⁶ Dostupné na <<http://hudoc.echr.coe.int/>>.

²⁷ Dostupné na <<http://nalus.usoud.cz/>>.

²⁸ Dostupné na <<http://www.corteidh.or.cr/>>.

2. Právo na život

Právo na život je považováno za nejdůležitější ze základních lidských práv. Jeho obsahem je ochrana nejzákladnějšího předpokladu existence společnosti, lidského života.²⁹ Jedná se o právo osobnostní, z jehož podstaty je jednoznačně zřejmé, že nositelem může být pouze fyzická osoba. Právo na život náleží každému, je dáno již samotnou existencí subjektu a je tedy právem univerzálním a nepodmíněným. Představuje nezbytný předpoklad existence všech ostatních lidských a občanských práv. Dokonce je možné říci, že ostatní lidská práva pouze udávají určitý kvalitativní stupeň práva na život a v jistém smyslu jej doplňují ve společenském kontextu, například právo na důstojný život, rodinný či svobodný život.³⁰

Právo na život patří do tzv. 1. generace lidských práv a dále je řazeno do tzv. tvrdého jádra lidských práv, která má stát povinnost chránit a do jejich obsahu nezasahovat.³¹ Právo na život v sobě zejména zahrnuje aspekt negativní, neboli *status negativus*, který vyjadřuje povinnost ostatních subjektů zdržet se takového zásahu do tělesné integrity člověka, který by jej mohl ohrozit na životě. Samotné negativní vymezení práva na život by ovšem k zajištění účinné ochrany nebylo dostačující. Z tohoto důvodu se vyžaduje nejen striktní zákaz úmyslného zbavení života, ale zároveň povinnost státu lidský život náležitými prostředky chránit.³² Tuto povinnost označujeme za pozitivní aspekt práva na život, neboli *status positivus*, na který je zaměřena podstatná část této práce.

Vzhledem ke svému významu bývá právo na život zpravidla systematicky řazeno na první místa ve výčtu lidských práv ať už na úrovni vnitrostátní či v mezinárodních lidsko-právních dokumentech. V samotné Úmluvě, na kterou se předkládaná práce zaměřuje, je zakotveno v čl. 2, který stanoví přísný zákaz úmyslného zbavení života, s výjimkou striktně definovaných, taxativně vymezených případů.

2.1 Právo na život podle článku 2 Úmluvy

Právo na život je právem přirozeným, které náleží každému již jeho samotnou fyzickou existencí a jeho úprava v pozitivním právu má pouze deklaratorní charakter.³³ Nicméně nezbytnost pozitivněprávní úpravy spočívá v možnostech jeho omezení za určitých nálezitě

²⁹ KORFF: *The right to life: A guide to the implementation...*, s. 6.

³⁰ BLAHOŽ, J., BALAŠ, V., KLÍMA, K. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přepracované a doplněné vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011. s. 245.

³¹ SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Brno, 1989. str. 131.

³² ČAPEK, Jan. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod – I. část Úmluva*. 1. vydání. Praha : Linde, 2010. s. 15.

³³ ŠIŠKOVÁ, N. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. 2. vydání. Praha: Linde Praha, a .s. 2008. str 18.

vymezených okolností. V kontextu Úmluvy se jedná o druhý odstavec čl. 2. Ačkoliv ve znění prvního odstavce čl. 2 bylo ponecháno ustanovení o možnosti zbavení života na základě soudem uloženého trestu za spáchání trestného činu, pro který zákon tento trest ukládá, přijetím protokolu č. 13 k Úmluvě týkajícího se zrušení trestu smrti za všech okolností byl trest smrti zakázán. Zakaz trestu smrti není součástí základního textu Úmluvy, vyžaduje tedy samostatný podpis a ratifikaci, tu v současné době provedla naprostá většina států Rady Evropy.³⁴

Druhý odstavec čl. 2 Úmluvy vymezuje případy, kdy Úmluva připouští použití smrtící síly, které není více než zcela nezbytné, a to v taxativně stanovených případech. Smluvní strany mají povinnost takovým situacím v nejvyšší možné míře předcházet a v případě uskutečnění zásahu náležitě vyšetřit a objasnit relevantní okolnosti incidentu. Tato povinnost spadá pod pozitivní aspekt čl. 2 a je podrobena náležitému přezkumu na úrovni vnitrostátních soudů a ESLP.

2.2 Pozitivní závazky

Pozitivními závazky v rámci práva na život podle čl. 2 Úmluvy se rozumí opatření, která je stát povinen učinit, aby subjekty práva na život mohly své právo plně a nerušeně vykonávat. Úmluva v tomto směru klade na signatářské státy určité požadavky k zajištění účinné ochrany. Jedná se jednak o vytvoření legislativního rámce, který preventivně působí na případná ohrožení práva na život a dále vytvoření odpovídajícího soudního a administrativního aparátu, který zajistí jeho vymahatelnost v případech, kdy dojde k porušení.³⁵

V případech, kdy může dojít k ohrožení lidského života je stát povinen přijmout opatření, která tato rizika minimalizují.³⁶ Jako příklad je možné uvést případ *Giuliani a Gaggio proti Itálii*, ve kterém se jednalo o usmrcení demonstranta policistou během summitu G8, který se konal v roce 2001 v Janově. ESLP v posuzované kauze konstatoval, že souhlasem s pořádáním vysoce rizikové mezinárodní akce na sebe stát přebírá závazek náležité organizace a prevence, aby bylo maximálně šetřeno práv garantovaných Úmluvou, a tedy zásadně předcházet situacím, kdy je ze strany bezpečnostních jednotek nezbytně nutné

³⁴ AMNESTY INTERNATIONAL. *Death penalty: Ratification of international treaties* [online]. Amnesty.org, [cit. 17.1.2015]. Dostupné na <<http://www.amnesty.org/en/death-penalty/ratification-of-international-treaties>>.

³⁵ KRATOCHVÍL, Jan. Právo na život (čl. 2 Úmluvy). In KMEC, KOSAŘ, KRATOCHVÍL, BOBEK. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. BECK, 2012. s. 374.

³⁶ JACOBS, WHITE, OVEY. *The European Convention on Human Rights...*, s. 152.

použití síly.³⁷ V takovém případě představuje ochrana práva na život povinnost náležitě přípravy a organizace.

ESLP vyžaduje v kontextu čl. 2 rovněž ochranu života jednotlivce v horizontálních vztazích. K porušení čl. 2 tak může dojít i v případě, kdy státní orgány nepodniknou nezbytné kroky k tomu, aby zabránily zásahu do práva na život ze strany jiného subjektu (fyzické osoby). Konstatovat, že došlo k porušení pozitivní stránky práva na život, tak lze za splnění podmínek, které ESLP vymežil v rozhodnutí *Osman proti Spojenému království*.³⁸ Zejména musí být prokázáno, že státní orgány věděly, nebo měly vědět, o existenci přímého a skutečného ohrožení života jednotlivce nebo osob ze strany jiného jednotlivce v důsledku trestné činnosti. V případě splnění této podmínky musí být současně prokázáno, že státní orgány nepodnikly dostatečné kroky k tomu, aby hrozícímu útoku zabránily, ačkoliv to bylo v jejich možnostech. Jinými slovy, ESLP považuje za porušení čl. 2 situaci, kdy stěžovatel prokáže, že státní orgány nejednaly tak, jak by se dalo rozumně očekávat, aby předešly skutečnému a bezprostřednímu ohrožení života, o němž věděly, nebo vědět měly.³⁹

Povinnost prevence a náležitě ochrany představuje hmotněprávní aspekt čl. 2 Úmluvy. V situacích, kdy se nepodaří zásahu do práva na život zabránit, je potom nezbytné okolnosti porušení náležitě vyšetřit a sankcionovat.⁴⁰ V určitých případech zejména neúmyslných zásahů potom ESLP považuje za dostatečné, pokud je poškozeným k dispozici možnost domáhat se náhrady nemajetkové újmy v řízení před civilními soudy.⁴¹ V případech závažnějších však Úmluva k zajištění náležitě ochrany vyžaduje trestněprávní reakci. V těchto případech je potom stát povinen provést účinné vyšetřování a případně zajistit trestní odpovědnost pachatele.

³⁷ Rozsudek velkého senátu ve věci *Giuliani a Gaggio proti Itálii* ze dne 24. března 2011, č. 23458/02, § 251.

³⁸ Rozsudek ve věci *Osman proti Spojenému království* ze dne 28. října 1998, č. 23452/94.

³⁹ Tamtéž § 116.

⁴⁰ KRATOCHVÍL, Jan. Právo na život (čl. 2 Úmluvy). In KMEC, KOSAŘ, KRATOCHVÍL, BOBEK. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. BECK, 2012. s. 365.

⁴¹ Rozsudek velkého senátu ve věci *Calvelli a Ciglio proti Itálii* ze dne 17. ledna 2002, č. 32967/96, § 51.

3. Účinné vyšetřování podle článku 2 Úmluvy

V roce 1995 vydal ESLP přelomové rozhodnutí ve věci *McCann a ostatní proti Spojenému království*.⁴² Britské jednotky v roce 1991 odhalily hrozbu teroristického útoku ze strany tří příslušníků Irské republikánské armády (IRA), kteří byli následně na území Gibraltarů zabiti. Rodinní příslušníci obětí podali stížnost k ESLP, který v kontextu čl. 2 Úmluvy přezkoumal rovněž způsob vyšetřování incidentu a okolností, které k usmrcení vedly.

Ačkoliv v tomto případě ESLP porušení neshledal, konstatoval, že obecný zákaz zásahu do práva na život, tedy povinnost zdržet se takového jednání, které je způsobilé právo na život narušit, jak je popsáno výše, by v praxi nemohl náležitě fungovat, pokud by neexistoval odpovídající procesní postup pro přezkoumání zákonnosti zásahu ze strany zástupců státu, tedy souladu s čl. 2 odst. 2 Evropské úmluvy. Nicméně, i vzhledem k absenci porušení v tomto konkrétním případě, ESLP dále nevymezil, jakou podobu by tzv. účinné vyšetřování mělo mít.

Existenci pozitivní procesní stránky čl. 2 Úmluvy odůvodňuje ESLP v rozhodnutí *McCann* ve spojení s čl. 1 Úmluvy, který ukládá smluvním stranám obecnou povinnost zajistit každému, kdo podléhá jejich jurisdikci práva a svobody v Úmluvě zahrnuté. Této povinnosti nelze skutečně dostát, pokud v případech, kdy dojde k porušení dotčeného práva, nebude zároveň existovat určitá forma účinného vyšetřování k objasnění okolností, za kterých k zásahu do práva došlo.⁴³ Posouzení porušení procesních povinností posuzuje ESLP samostatně vedle povinností hmotněprávních.⁴⁴

3.1 Rozsah uplatnění

Okruh případů, kdy je stát povinen provést účinné vyšetřování v kontextu čl. 2 Úmluvy byl původně stanoven poměrně úzce. V případě *McCann a další proti Spojenému království* byla tato povinnost stanovena výhradně ve vztahu k situacím, kdy dojde k zásahu do práva na život jednotlivce v důsledku použití síly ze strany zástupců státu. Postupně došlo k rozšíření aplikace účinného vyšetřování podle čl. 2 Úmluvy i mimo situace, kdy jsou do incidentu zapleteni zástupci státu. V případě *Ergi proti Turecku* konstatoval ESLP, že povinnost provést účinné vyšetřování se neomezuje pouze na případy, kdy je prokázáno, že za smrt jsou odpovědní zástupci státu, naopak tato povinnost vzniká v okamžiku, kdy se o

⁴² CHEVALIER-WATTS, J., *Effective investigation under article 2 of the European Convention...*, s. 703.

⁴³ *McCann a další proti Spojenému království*, rozsudek velkého senátu ze dne 27.9.1995, č. 18984/91 § 161.

⁴⁴ ČAPEK, Jan. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod – I. část Úmluva*. 1. vydání. Praha : Linde, 2010. s. 17.

zásahu do práva na život příslušné orgány dozvěděly.⁴⁵ Tím byla povinnost provést účinné vyšetřování podle čl. 2 rozšířena i na situace, kdy smrt nebyla způsobena použitím síly ze strany zástupců státu, ale jakýkoliv případ násilné smrti.⁴⁶

V současné době je procesní povinnost podle čl. 2 aplikovatelná ve všech situacích, kdy zásah do práva na život vyžaduje trestněprávní reakci státu.⁴⁷ Ke zjištění, zda je trestněprávní reakce v konkrétním případě nezbytná, lze ale zpravidla dospět pouze na základě účinného vyšetřování. ESLP tak aplikovatelnost čl. 2 Úmluvy rozšiřuje i mimo případy násilné smrti téměř na veškerá úmrtí s výjimkou přirozených.⁴⁸ Účinné vyšetřování je vyžadováno v případě úmrtí v detenci,⁴⁹ a to i v případě, že se jedná o sebevraždu.⁵⁰

Zvláštní kategorii pak představují případy úmrtí příjemců lékařské péče. Zpravidla se nebude jednat o zásah úmyslný, k úmrtí ale může dojít nedbalostí lékaře. ESLP v obdobných případech nevyžaduje vždy trestněprávní reakci, ve většině případů postačí možnost civilněprávních žalob na náhradu škody.⁵¹ Otázkou povinnosti provést účinné vyšetřování resp. práva na provedení účinného vyšetřování v kontextu poskytování práce se zabýval i ÚS. V nález ze dne 11. března 2015, sp. zn. 1565/14 byla podrobně vymezena kritéria, která musí být splněna, aby toto právo poškozenému vzniklo. Jedná se v zásadě o kumulativní splnění následujících podmínek: „*je vzneseno hájitelné tvrzení (arguable claim),⁵² že a) došlo ke smrti, či k ohrožení života; b) které vzniklo v důsledku jednání zdravotnického pracovníka; c) bylo non lege artis; d) a bylo zaviněno alespoň z nedbalosti.*⁵³

Aplikace čl. 2 Úmluvy nutně nevyžaduje, aby oběti byla způsobena smrt. Zpravidla se bude vztahovat i na případy, kdy sice nedošlo ke smrti oběti, ale její život byl přímo ohrožen a toto ohrožení dosáhlo určité intenzity,⁵⁴ nebo na případy zmizení osob.⁵⁵

3.2 Komponenty účinného vyšetřování

V případě *McCann a další proti Spojenému království* se ESLP omezil pouze na obecné konstatování povinnosti provést účinné vyšetřování, nepovažoval však za nutné

⁴⁵ Rozsudek ve věci *Ergi proti Turecku* ze dne 28. července 1998, č. 23818/94, § 82.

⁴⁶ CHEVALIER-WATTS, J., *Effective investigation under article 2 of the European Convention...*, s. 707-708.

⁴⁷ Rozsudek ve věci *Mojsiejew proti Polsku* ze dne 24. března 2009, č. 11818/02, § 53.

⁴⁸ HARRIS, O'BOYLE, WARBRICK. *Law of the European Conventio...*, s. 214.

⁴⁹ Rozsudek velkého senátu ve věci *Salman proti Turecku* ze dne 27. června 2000, č. 21986/93, § 99.

⁵⁰ Rozsudek ve věci *Keenan proti Spojenému království* ze dne 3. dubna 2001, č. 27229/95, § 91

⁵¹ Rozsudek velkého senátu ve věci *Calvelli a Ciglio proti Itálii* ze dne 17. ledna 2002, č. 32967/96, § 51.

⁵² Rozsudek ve věci *Assenov proti Bulharsku* ze dne 28. října 1998, č. 24760/94, § 102

⁵³ Nález Ústavního soudu ze dne 11. března 2015, sp. zn. 1565/14, bod 55.

⁵⁴ Rozsudek ve věci *Yaşa proti Turecku* ze dne 2. září 1998, č. 22495/93, § 100.

⁵⁵ Rozsudek velkého senátu ve věci *Tahsin Acar proti Turecku* ze dne 8. dubna 2004, č. 26307/95, § 226.

definovat podobu, jakou by účinné vyšetřování mělo mít.⁵⁶ Postupně byly v judikatuře ESLP vymezeny jednotlivé komponenty účinného vyšetřování, které byly poprvé shrnuty v případě *Kelly a další proti Spojenému království*.⁵⁷ Účelem vyšetřování je zajištění účinné implementace vnitrostátních právních předpisů, které chrání právo na život a v případech, kdy jsou zapleteni zástupci státu, zajištění jejich odpovědnosti.

Předně musí být vyšetřování zahájeno z vlastní iniciativy státních orgánů, nikoliv pouze na základě podnětu ze strany pozůstalých. Dále musí splňovat čtyři základní aspekty a) nezávislost a nestrannost, b) efektivitu, c) rychlost a d) veřejnou kontrolu.⁵⁸ Procesní porušení čl. 2 Úmluvy je pak možné konstatovat při porušení byť i jediného z uvedených komponentů, zpravidla se však v praxi budou nějakým způsobem prolínat.

3.2.1 Nezávislost a nestrannost

V situacích, kdy dojde ze strany zástupců státu k použití smrtící síly, je mimořádně významným aspektem institucionální a hierarchická nezávislost vyšetřujících orgánů, na jednotkách zapletených do incidentu. Zároveň je vyžadována i nezávislost praktická, která spočívá ve způsobu provedení vyšetřování. Vyšetřující orgán tak musí úkony provádět sám a neměl by vycházet ze závěrů, učiněných orgány, které kritérium nezávislosti nesplňují,⁵⁹ jedině tak je dle ESLP možné zajistit skutečně nestranné účinné vyšetřování.⁶⁰

Nepřípustným shledává ESLP například vyšetřování policistů jejich nadřízenými, jak bylo konstatováno v případě *Hugh Jordan proti Spojenému království*, kdy zasahující policista byl vyšetřován policisty ze stejného útvaru. Ačkoli bylo vyšetřování po celou dobu dozorováno nezávislou institucí (Independent police monitoring authority), nebyla podle ESLP podmínka nezávislosti vyšetřujícího orgánu splněna, neboť samotný dozor nezávislé instituce nebyl shledán dostatečnou zárukou nezávislosti.⁶¹ Vyšetřování policistů policisty bylo tedy shledáno nepřípustným i přes přítomnost nezávislého dozoru.⁶²

V případě *Ramsahai proti Nizozemsku* soud shledal zvláštní vyšetřující jednotku (National police investigations department), podřízenou přímo nejvyššímu státnímu zástupci,

⁵⁶ KORFF: *The right to life: A guide to the implementation...*, s. 37.

⁵⁷ Rozsudek ve věci *Kelly a další proti Spojenému království* ze dne 4. května 2001, č. 30054/96, § 94.

⁵⁸ Tamtéž § 94-98.

⁵⁹ KRATOCHVÍL: Právo na život (čl. 2 Úmluvy). In KMEC, KOSAŘ, KRATOCHVÍL, BOBEK. *Evropská úmluva...*, s. 370.

⁶⁰ Rozsudek ve věci *Ergi proti Turecku* ze dne 28. července 1998, č. 23818/94, § 83.

⁶¹ Rozsudek ve věci *Hugh Jordan proti Spojenému království* ze dne 4. května 2001, č. 24746/84, § 120.

⁶² KRATOCHVÍL: Právo na život (čl. 2 Úmluvy). In KMEC, KOSAŘ, KRATOCHVÍL, BOBEK. *Evropská úmluva...*, s. 370.

jako vyhovující požadavku nestrannosti a hierarchické a institucionální nezávislosti.⁶³ Podmínka nezávislého vyšetřování ovšem splněna nebyla, neboť samotné vyšetřování bylo započato bez její přítomnosti a první úkony byly provedeny policisty ze stejné jednotky, ke které patřil i vyšetřovaný policista. Vyšetřující jednotka se pak ve svých závěrech částečně spoléhala na předchozí zjištění, čímž došlo k porušení požadavku praktické nezávislosti.⁶⁴

Lze tedy uzavřít, že vyšetřování použitím smrtící síly policistou musí být vedeno speciálně zřízenou jednotkou, která není součástí hierarchické struktury policie a není podřízena stejnému vedení. Tato jednotka musí vést vyšetřování od samého počátku a provádět jednotlivé úkony samostatně.

3.2.2 Efektivita

Efektivita vyšetřování vyjadřuje jeho způsobilost vést ke zjištění skutečností, které vedly k incidentu a nalezení a dopadení pachatele. Tento aspekt nestanoví povinnost výsledku, ale použití adekvátních prostředků.⁶⁵ Nelze tedy paušálně usuzovat, že každé vyšetřování, které nedospěje do zdárného konce, je porušením procesní stránky práva na život. Způsob vyšetřování, který lze označit za efektivní, se může v jednotlivých případech lišit, stát je ale povinen vždy přijmout odpovídající kroky a použít prostředky, které jsou v daném konkrétním případě způsobilé spolehlivě objasnit okolnosti případu.⁶⁶ Zejména se bude jednat o zajištění a prozkoumání důkazů za použití veškerých dostupných forenzních metod, ohledání místa činu, očitá svědectví aj.⁶⁷ Dále je nezbytné prověření všech možných verzí události. Nedostatečné tak bude vyšetřování zaměřené pouze na jednu možnou variantu.⁶⁸

3.2.3 Rychlost

Účinné vyšetřování nezbytně vyžaduje rychlou reakci orgánů činných v trestním řízení, aby dosáhlo svého účelu. Samotný termín rychlost může být v tomto případě zavádějící. Unáhlené kroky pochopitelně nejsou žádoucí a přílišná rychlost vyšetřování může

⁶³ Rozsudek velkého senátu ve věci *Ramsahai proti Nizozemsku* ze dne 15. května 2007, č. 52391/99, § 256-257 a § 333.

⁶⁴ Tamtéž § 333-341.

⁶⁵ Rozsudek ve věci *Kelly a další proti Spojenému království* 4. května 2001, č. 30054/96, § 96.

⁶⁶ Například v případě *Eremiášová a Pechová proti České republice*, rozsudek ze dne 16. února 2012, č. 23944/04 ESLP vytýkal vyšetřujícím orgánům neprovedení rekonstrukce v situaci, kdy skutkový stav nebyl plně objasněn (viz kapitola 4).

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Rozsudek ve věci *Juozaitienė a Bikulčius proti Litvě* ze dne 24.4.2008, č. 70659/01 a 74371/01, § 91.

být v konečném důsledku na škodu a v rozporu s požadavkem efektivitu. Vhodnější tak patrně bude zvolit termín přiměřený postup či průběh vyšetřování.

V každém případě je podstatou tohoto komponentu požadavek, aby vyšetřování netrpělo zbytečnými průtahy a aby z jeho průběhu byl patrný určitý postup a směřování k výsledku. Hlavní nedostatky v praxi spatřoval ESLP především v pozdním zahájení vyšetřování, jako tomu bylo v případě *Hugh Jordan proti Spojenému království*.⁶⁹ V případě *Yaşa proti Turecku* bylo vyšetřování zahájeno okamžitě po incidentu a odpovědnými orgány byly provedeny veškeré počáteční úkony včetně ohledání místa činu, výslechu svědků a pitvy.⁷⁰ Nicméně po těchto počátečních úkonech nebyly orgány činné v trestním řízení schopny, ani na žádost pozůstalých, poskytnout žádné informace o dalším průběhu řízení, a to ani po pěti letech. Vzhledem k tomu, že od provedení úvodních úkonů vyšetřování nikam nepostoupilo, shledal ESLP tento postup jako nevyhovující požadavku rychlosti a postupu vyšetřování.⁷¹

3.2.4 Veřejná kontrola

Význam tohoto aspektu spatřuje ESLP zejména v zajištění důvěry veřejnosti v náležité vyšetření zásahů do práva na život. Z pohledu veřejnosti je zcela nezbytná garance zamezení zneužívání síly ze strany zástupců státu. Na orgány činné v trestním řízení je tedy kladen požadavek náležitě zveřejnit závěry vyšetřování.⁷²

Dále klade ESLP důraz na zájmy příbuzných oběti a jejich účast na vyšetřování. Ti by měli mít možnost se na vyšetřování podílet, nahlížet do spisu a být řádně informováni o průběhu vyšetřování. V případě *Giuliani a Gaggio proti Itálii* shledal ESLP pochybení, když příbuzní oběti byli přizváni k účasti na pitvě teprve 3 hodiny před jejím začátkem a jejich možnost podílet se na vyšetřování tak v této fázi zůstala pouze v teoretických mezích.⁷³ Velký senát, kterému byla věc postoupena, se však v tomto ohledu s rozsudkem neztotožnil, podotkl, že čl. 2 Úmluvy sám o sobě toto právo příbuzným negarantuje a jejich nepřítomnost v daném případě zřejmě neměla vliv na výsledky pitvy.⁷⁴

Jednoznačné porušení bylo shledáno v případě *Oğur proti Turecku*, kdy příbuzní oběti neměli v průběhu celého vyšetřování přístup ke spisu a nedostalo se jim žádných informací o

⁶⁹ Rozsudek ve věci *Hugh Jordan proti Spojenému království* ze dne 4. května 2001, č. 24746/84, § 136 a § 142.

⁷⁰ Rozsudek ve věci *Yaşa proti Turecku* ze dne 2. září 1998, č. 22495/93, § 101.

⁷¹ Tamtéž § 102-104.

⁷² Rozsudek ve věci *Isayeva, Yusupova a Bazayeva proti Rusku* ze dne 24. února 2005, č. 57947/00, 57948/00 a 57949/00 § 213.

⁷³ Rozsudek ve věci *Giuliani a Gaggio proti Itálii* ze dne 25. srpna 2009, č. 23458/02, § 248.

⁷⁴ Rozsudek velkého senátu ve věci *Giuliani a Gaggio proti Itálii* ze dne 24. března 2011, č. 23458/02, § 315.

průběhu vyšetřování. To bylo nakonec zastaveno a nedoručením rozhodnutí o zastavení vyšetřování právnímu zástupci byla příbuzným prakticky upřena možnost se proti rozhodnutí odvolat.⁷⁵

⁷⁵ Rozsudek velkého senátu ve věci *Oğur proti Turecku* ze dne 20. května 1999, č. 21594/93. § 92.

4 Nezávislost a nestrannost vyšetřování v České republice

Předmětem posouzení této kapitoly je nezávislost a nestrannost vyšetřování v rámci ČR a jejich soulad s požadavky vymezenými v judikatuře ESLP. Jak již bylo popsáno v předcházející kapitole, význam tohoto komponentu účinného vyšetřování podle čl. 2 Úmluvy vystupuje do popředí zejména při vyšetřování trestných činů, ve kterých mezi podezřelými figurují zástupci státu, zejména příslušníci bezpečnostních sborů.

Předně je nutné uvést, že pojem vyšetřování je v následující části práce používán ve smyslu Úmluvy. Z pohledu trestního řádu se přípravné řízení dělí na fázi před zahájením trestního stíhání⁷⁶ a fázi vyšetřování,⁷⁷ která podle terminologie trestního řádu začíná až zahájením trestního stíhání.⁷⁸ V kontextu Úmluvy pak pojem účinné vyšetřování představuje činnost vyšetřujících orgánů již od provedení prvních úkonů a zahrnuje tak obě dvě uvedené fáze i fázi řízení před soudem.⁷⁹

K zajištění objektivitu vyšetřování v souladu s požadavkem nezávislosti a nestrannosti je nezbytné, aby vyšetřování trestné činnosti příslušníků policejních útvarů, které jsou za normálních okolností příslušné k vedení vyšetřování, prováděla jednotka na nich institucionálně a hierarchicky, ale i prakticky nezávislá. Za tímto účelem byla ke dni 1. ledna 2012 zřízena zákonem⁸⁰ Generální inspekce bezpečnostních sborů (dále jen GIBS), která je podle trestního řádu⁸¹ příslušná k vyšetřování trestných činů příslušníků Policie ČR, Vězeňské služby ČR aj.⁸²

Před účinností zákona o GIBS byl k vyšetřování trestných činů příslušníků policejních orgánů příslušný útvar Inspekce ministra vnitra,⁸³ který byl v roce 2009 s účinností nového zákona o Policii ČR⁸⁴ nahrazen Inspekcí Policie ČR. Právě tyto dva útvary a zejména první jmenovaný čelily dlouhodobé kritice z hlediska své nezávislosti a nestrannosti, proto je vhodné věnovat na tomto místě prostor alespoň stručné charakteristice vytýkaných nedostatků.

4.1 Inspekce ministra vnitra

⁷⁶ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů. § 158-159.

⁷⁷ Tamtéž. § 160-179.

⁷⁸ JELÍNEK, Jiří a kol.: *Trestní právo procesní*. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 473.

⁷⁹ KONŮPKA: Právo poškozeného na účinné a nezávislé vyšetřování..., s. 8

⁸⁰ Zákon č. 341/2011 Sb., o GIBS a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

⁸¹ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

⁸² Viz § 12 odst. 2 písm b) trestního řádu.

⁸³ Zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění zákona č. 265/2001 Sb. účinném ke dni 18.6.2002.

⁸⁴ Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, v původním znění účinném ke dni 1.1.2009.

Úkolem Inspekce ministra vnitra bylo odhalovat trestné činy páchané policisty a zjišťovat jejich pachatele.⁸⁵ Na základě § 12 odst. 2 trestního řádu, bylo Inspekci ministra vnitra svěřeno postavení orgánu činného v trestním řízení. Nezávislost útvaru spočívala v jeho přímé podřízenosti ministru vnitra, čímž došlo k jeho vyčlenění ze struktury Policie ČR. Do útvaru byli zařazeni policisté povolání k plnění úkolu v ministerstvu vnitra.⁸⁶ Jsou tak vyčleněni z Policie ČR a nepodléhají pravomoci policejního prezidenta.

Uvedené záruky nezávislosti Inspekce ministra vnitra však z různých důvodů nebyly považovány za dostatečné, veřejností byla opakovaně požadována legislativní změna a reforma Policie ČR se stala i předmětem volebních kampaní politických stran.⁸⁷ K postavení Inspekce ministra vnitra se vyjadřoval i Výbor pro lidská práva, který dohlíží na dodržování Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.⁸⁸ V závěrečném doporučení Výboru ze dne 24. července 2001 bylo ČR vytýkáno, že šetření trestné činnosti policistů je prováděno inspekčním orgánem ministerstva vnitra, do jehož kompetence spadá i samotná Policie ČR. Podle Výboru pro lidská práva *„tento systém postrádá objektivitu a důvěryhodnost a mohlo by se zdát, že usnadňuje beztrestnost policie při porušování lidských práv.“*⁸⁹

Kromě Výboru pro lidská práva namítala nedostatky nezávislosti vyšetřování trestné činnosti policistů celá řada mezinárodních institucí.⁹⁰ Základním problémem nezávislosti Inspekce ministra vnitra tedy bylo její zařazení v rezortu ministerstva vnitra, kterému podléhá i Policie ČR. Pochybnosti rovněž vzbuzovala personální struktura útvaru. Tu tvořili, jak bylo uvedeno výše, policisté povolání k plnění úkolů na ministerstvu. Z hlediska praktické nezávislosti se jeví jako problematická skutečnost, že v útvaru působí bývalí policisté, kteří si tak mohou zachovat určité vazby na své bývalé kolegy.

Nelze namítat ani skutečnost, že celý proces vyšetřování je podle § 174 trestního řádu dozorován státním zástupcem. Povětšinou se jedná pouze o formální dohled a státní zástupce tak do vyšetřování reálně nezasahuje a jednotlivých úkonů se neúčastní.⁹¹ Z hlediska

⁸⁵ § 2 odst. 4 zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁶ Tamtéž § 51.

⁸⁷ např. volební program ODS ve volbách do Poslanecké sněmovny PČR v roce 2006, dostupný na <<http://archiv.ods.cz/volby/weby/2006/program-4.php>>.

⁸⁸ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, OSN 1966, vyhlášený pod č. 120/1976 Sb.

⁸⁹ Příloha k usnesení vlády č. 1362 ze dne 19. prosince 2001. (Závěrečné doporučení Výboru pro lidská práva – kontrolního orgánu Mezinárodního paktu o občanských a politických právech ze dne 24. července 2001). Bod 16.

⁹⁰ Detailnější přehled výhrad ze strany mezinárodních institucí nabízí například článek Jiřího Kopala. – KOPAL, J., Nezávislé vyšetřování špatného zacházení ze strany policistů z pohledu mezinárodních institucí. *Právní fórum*, 2005, č. 5, s. 29-36.

⁹¹ Tamtéž s. 35.

judikatury ESLP potom nelze pouhý dozor prováděný nezávislou institucí považovat za dostatečnou záruku nezávislosti, pokud samotné vyšetřování je prováděno útvarem, který tato kritéria nesplňuje.⁹²

Otázka nezávislosti a nestrannosti vyšetřování trestné činnosti policistů v ČR se nakonec dostala i k samotnému ESLP. V případě *Eremiášová a Pechová proti České republice*⁹³ byl přezkumu podroben soulad vyšetřování smrti romského mladíka na policejní stanici s procesními povinnostmi podle čl. 2 Úmluvy. Jedná se o první rozsudek, ve kterém ESLP konstatoval porušení práva na život podle čl. 2 Úmluvy ze strany ČR a nejednalo se pouze o porušení procesního aspektu, nýbrž i hmotněprávního.⁹⁴

4.1.1 Eremiášová a Pechová proti České republice

Mladík romského původu (v rozsudku ESLP označován zkratkou V. P) byl dne 18.6.2002 zadržen policií pro podezření ze spáchání trestného činu krádeže. Policisté provedli výslech na policejní stanici v Brně – Králově Poli. Po vyslechnutí obvinění požádal V. P., zda by si mohl dojít na toaletu. Policisty (v rozsudku ESLP označení policista K. a policistka P.) byl eskortován na toaletu v přízemí, neboť ve druhém patře, kde se právě nacházeli, nebyla okna vybavena mřížemi. Při návratu z toalety bylo, podle výpovědi policistů, chování V. P. klidné, nebyla proto použita pouta. Policistka P. kráčela před ním, druhý policista K. jej držel za zápěstí. V mezipatře mezi prvním a druhým podlažím udeřil V. P. policistu, který jej držel za zápěstí otevřenou dlaní do levého ramene, vyprostil se z jeho sevření a proskočil zavřeným oknem hlavou napřed. Přivolanou záchrannou službou byl V. P. okamžitě převezen do nemocnice, přesto následujícího dne v ranních hodinách zemřel.⁹⁵

Již z těchto skutkových okolností podle ESLP vyplynulo porušení hmotněprávního aspektu čl. 2, když policisté nezajistili V. P. dostatečnou ochranu. V případech zadržení, či vazby osob je podle ESLP nutné věnovat zvýšenou pozornost ochraně jejich života. Podle ESLP se jednotlivec ve vazbě nachází ve velmi zranitelném postavení, ať už v důsledku hrozícího nebezpečí ze strany ostatních zadržených,⁹⁶ ale i v případě nebezpečí ze strany sebe samého.⁹⁷ Dalo by se říci, že zadržením jednotlivce na sebe stát přebírá odpovědnost za vyšší míru ochrany jeho života.

⁹² Rozsudek velkého senátu ve věci *Ramsahai proti Nizozemsku* ze dne 15. května 2007, č. 52391/99, § 337.

⁹³ Rozsudek ve věci *Eremiášová a Pechová proti České republice* ze dne 16. února 2012, č. 23944/04.

⁹⁴ Tamtéž § 118.

⁹⁵ Tamtéž § 6-8.

⁹⁶ Rozsudek ve věci *Edwards proti Spojenému království* ze dne 14. března 2002, č. 46477/99, § 56.

⁹⁷ Rozsudek ve věci *Keenan proti Spojenému království* ze dne 3. dubna 2001, č. 27229/95, § 90-91.

ESLP v rozsudku připomněl kritéria vymezená v případě *Osman proti Spojenému království* v tom smyslu, že na stát nelze klást nepřiměřené požadavky, je zřejmé že chování jednotlivce nelze vždy předvídat a proto ne vždy je možné úmrtí zabránit. V předmětném případě ovšem policisté doprovázeli V. P. o dvě poschodí níže na toaletu se zamřížovanými okny a zde mu z bezpečnostních důvodů ani nedovolili zavřít dveře. To podle ESLP indikuje existenci určitého podezření policistů, že by se obviněný mohl pokusit o útěk a proto měli při procházení v mezipatře důsledněji dbát na jeho bezpečnost.⁹⁸ České orgány navíc nesplnily ani další klíčový požadavek, který ESLP v obdobných případech posuzuje, když nedokázaly poskytnout spolehlivé a věrohodné vysvětlení okolností, za kterých k incidentu došlo.⁹⁹

Z hlediska předkládané diplomové práce je ovšem stěžejní až následující sled událostí, tedy průběh vyšetřování incidentu. To započalo ještě téhož dne večer a postupně se zapojily hned čtyři vyšetřovací útvary. Skupina stížností a kontroly Městského ředitelství policie Brno se věci zabývala z pohledu možného porušení vnitřních předpisů a o dva dny později věc uzavřela. Obvodní oddělení policie Brno – Královo Pole, k němuž náleželi i vyšetřování policisté, provedlo ohledání místa činu, vyžádalo si lékařské zprávy a následujícího dne nařídilo pitvu. Tento útvar však od počátku pracoval s jedinou možnou verzí a prošetřoval tak pouze možnost účasti policistů na sebevraždě V. P., obdobný postup již v minulosti ESLP shledal nedostatečným.¹⁰⁰ Útvar, ke kterému náleží vyšetřování policisté navíc, ani zdánlivě nemůže splňovat podmínku nezávislosti a nestrannosti v souladu s čl. 2 Úmluvy,¹⁰¹ a dokonce ani není věcně příslušným podle právního řádu ČR.¹⁰²

ESLP se tak při posuzování účinnosti vyšetřování zaměřil především na činnost Inspekce ministra vnitra, ta sice provedla největší část vyšetřování, podle ESLP jej však nezapočala z vlastní iniciativy. Vyšetřovatelka z Inspekce ministra vnitra se na místo činu dostavila ještě v den incidentu, neprovedla však téměř žádné vyšetřovací úkony. ESLP zejména vytýkal neprovedení výslechu klíčového svědka policisty K., který byl v té době ošetřován pro zranění ramene, utrpěné po útoku V. P. Dále nebyla provedena rekonstrukce a Inspekce ministra vnitra tak uzavřela vyšetřování ještě v tentýž den s konstatováním, že se ve věci nejedná o podezření z trestného činu, tyto závěry pak opřela zejména o předběžná zjištění

⁹⁸ Rozsudek ve věci *Eremiášová a Pechová proti České republice* ze dne 16. února 2012, č. 23944/04, § 117.

⁹⁹ např. Rozsudek ve věci *Mižigárová proti Slovensku* ze dne 14. prosince 2010, č. 74832/01 § 84, kde ESLP konstatoval, že v situaci, kdy je jednotlivec zadržen, případně vzat do vazby v dobrém zdravotním stavu a následně zemře, musí státní orgány náležitě objasnit, jak k úmrtí došlo a poskytnout vysvětlení.

¹⁰⁰ Rozsudek ve věci *Juozaityenė a Bikulčius proti Litvě* ze dne 24. dubna 2008, č. 70659/01 a 74371/01, § 91.

¹⁰¹ Rozsudek ve věci *Güleç proti Turecku* ze dne 27. července 1998, č. 21593/93, § 80-82.

¹⁰² Zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění zákona č. 265/2001 Sb. účinném ke dni 18.6.2002.

Obvodního oddělení.¹⁰³ Inspekce ministra vnitra započala další fázi vyšetřování následující den, a to na základě trestního oznámení pozůstalých, kteří byli přesvědčeni, že V. P. byl policisty z okna služebny vyhozen.

Celému vyšetřování již od samého počátku chyběl základní aspekt, kterým je způsobilost skutečně objasnit okolnosti incidentu. Dle závěrů ESLP se vyšetřovatelé od počátku soustředili téměř výhradně na původní prohlášení dotčených policistů a zcela opomněli jakékoliv jiné verze události. Tento postup byl podle ESLP zvláště nedostatečný v případě, kdy některé okolnosti zůstaly zcela neobjasněny. Zejména se jednalo o rozpor ve výpovědích obou policistů doprovázejících V. P. na toaletu, ohledně záležitostí za které jej policista měl držet, dále vyšetřující orgány nijak nepřezkoumaly tvrzení policisty K. o zranění ramene, které mu měl při útěku způsobit mladík, který byl podle dostupných informací výrazně menší postavy než policista.¹⁰⁴ Tyto nejasnosti mohly být eliminovány provedením okamžitého výslechu obou policistů a provedením rekonstrukce. Vyšetřující orgány ovšem vycházely především z učiněných prohlášení a dále pitevní zprávy a znaleckého posudku, které tato prohlášení nezpochybovaly, ale ani je zcela jednoznačně nepotvrdily. Rekonstrukce byla nařízena až státní zástupkyní okresního státního zastupitelství, a to dva měsíce po incidentu, provedena nebyla nikdy.¹⁰⁵

Vyšetřování tak v daném případě podle názoru ESLP nedostalo požadavkům podle čl. 2 Úmluvy z hlediska ani jednoho z vymezených komponentů, nebylo zahájeno z vlastní iniciativy a trpělo značnými průtahy, nebylo efektivní, neboť nebyly zajištěny a provedeny veškeré důkazy, příbuzným oběti bylo opakovaně a bez řádného důvodu znemožněno nahlédnutí do spisu¹⁰⁶ a konečně, nebylo ani nezávislé a nestranné.

Nezávislost a nestrannost byla, v souladu s charakteristikou v předchozí kapitole, posuzovaná ve dvou rovinách. První z nich, institucionální a hierarchická nezávislost vyšetřujícího orgánu, byla shledána nedostatečnou z důvodu podřazení Inspekce ministra vnitra do rezortu stejného ministerstva, pod který spadá i Policie ČR. ESLP, nikoli překvapivě, podotkl, že nejvyšší stupeň žebříčku hierarchie u vyšetřujícího i vyšetřovaného útvaru představuje ministr vnitra a takový systém nepředstavuje dostatečnou záruku nezávislosti a garanci proti nátlaku z vyšších míst.¹⁰⁷

¹⁰³ Rozsudek ve věci *Eremiášová a Pechová proti České republice* ze dne 16. února 2012, č. 23944/04, § 142.

¹⁰⁴ V. P. podle lékařských záznamů měřil 170cm a vážil 58kg, zatímco policista, který jej doprovázel, byl mohutné postavy. (§ 14).

¹⁰⁵ Rozsudek ve věci *Eremiášová a Pechová proti České republice* ze dne 16. února 2012, č. 23944/04, § 146.

¹⁰⁶ Tamtéž § 140-150.

¹⁰⁷ Tamtéž § 153-154.

Druhou rovinu posouzení představuje praktická nezávislost vyšetřování. Vyšetřující orgán je povinen provádět vyšetřování sám a to od počátku a nespoléhat se ve svých závěrech na zjištění orgánů, které nezávislé nejsou.¹⁰⁸ Ani v tomto tak Inspekce ministra vnitra zásadu nezávislosti a nestrannosti nedodržela. Úvodní část vyšetřování byla takřka výhradně v režii Obvodního oddělení, jeho ředitel zajistil lékařské zprávy, nařídil pitvu a provedení toxikologického vyšetření. Samotná Inspekce ministra vnitra v úvodní fázi vyšetřování neprovedla téměř žádné úkony a své rozhodnutí založila výhradně na zjištěních učiněných orgánem, k němuž vyšetřování policisté patří. Během následujících fází vyšetřování, zejména po zrušení rozhodnutí o odložení věci a vrácení případu státní zástupkyní spolu s pokyny na doplnění dokazování,¹⁰⁹ sice vyšetřovatelé doplnili dokazování mimo jiné o svědecké výpovědi a znalecký posudek z oboru forenzní biomechaniky,¹¹⁰ podle ESLP se však stále z velké části spoléhali na důkazy zajištěné v úvodní části vyšetřování samotným Obvodním oddělením.¹¹¹

Lze se tedy domnívat, že i za situace, kdy by Inspekce ministra vnitra byla shledána institucionálně nezávislým vyšetřovacím orgánem v souladu s požadavky čl. 2 Úmluvy, vyšetřování v tomto konkrétním případě by podmínky stanovené ESLP nespĺňovalo.

4.2 Reforma policie

Ke změně úpravy vyšetřování trestných činů policistů v ČR však došlo ještě před rozhodnutím ESLP ve věci *Eremiášová a Pechová proti České republice*. Prvním krokem k vytvoření nezávislého vyšetřovacího orgánu bylo přijetí nového zákona o Policii,¹¹² který přenesl povinnosti Inspekce ministra vnitra na nově vzniklý útvar – Inspekci Policie ČR. Tento model však představoval pouze částečné a dočasné řešení situace.

Postavení Inspekce policie, její oprávnění a povinnosti upravoval přímo zákon o Policii ČR¹¹³ a zásadní rozdíl oproti Inspekci ministra vnitra spočíval v postavení jejího ředitele. Ten již není jmenován ministrem vnitra, jak tomu bylo u ředitele Inspekce ministra

¹⁰⁸ KRATOCHVÍL: Právo na život (čl. 2 Úmluvy). In KMEC, KOSAŘ, KRATOCHVÍL, BOBEK. *Evropská úmluva...*, s. 371.

¹⁰⁹ Spolu se zrušením rozhodnutí nařídila státní zástupkyně Okresního státního zastupitelství Brno – venkov doplnění dokazování, zejména svědecké výpovědi záchranářů z místa činu, lékařů, kteří prováděli pitvu, informace o policistech, kteří se v místě události zdržovali na policejní služebně, posudek o psychickém stavu V. P. a hlavně rekonstrukci incidentu. (§ 28-29).

¹¹⁰ FOUKALOVÁ, Kristýna. *Věc Eremiášová a Pechová proti České republice (Neobjasněný pád zadrženého z okna policejní služebny)*. Komentované rozhodnutí ASPI 2012. ASPI ID: JUD214932CZ. s. 3.

¹¹¹ Rozsudek ve věci *Eremiášová a Pechová proti České republice* ze dne 16. února 2012, č. 23944/04, § 158-159.

¹¹² Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, v původním znění účinném ke dni 1.1.2009.

¹¹³ Tamtéž § 103-107.

vnitřní, nýbrž vládou po projednání příslušným výborem Poslanecké sněmovny. Vládě je také ze své funkce odpovědný.

Za významné pozitivum nového systému je nutno považovat i samotnou zákonnou úpravu. Postavení Inspekce ministra vnitra bylo upraveno pouze podzákonným předpisem.¹¹⁴ Zákonná úprava tak nepochybně poskytuje transparentnější přehled o postavení a funkci Inspekce policie a tím vzbuzuje i vyšší důvěru veřejnosti.

Navzdory těmto skutečnostem a některým novým oprávněním¹¹⁵ však Inspekce policie ČR zůstala zařazena v rezortu ministerstva vnitra a základní výtky směrem k nedostatku nezávislosti tak zůstaly opomenuty. Dosavadní zaměstnanci Inspekce ministra vnitra byli pouze převedeni do nového útvaru, jedná se tedy opět o policisty povolane k plnění úkolů na ministerstvu s možnými vazbami na policisty, jejichž trestnou činnost mají vyšetřovat.¹¹⁶

Jednání o zřízení zcela nového orgánu, který by splňoval podmínky nezávislosti a nestrannosti z hlediska připomínek mezinárodních institucí a judikatury ESLP, tak pokračovala nadále. S návrhem koncepce přispěli i zástupci nevládních organizací, kteří v ČR dlouhodobě usilovali o změnu stávající situace.¹¹⁷ Mezi nejvýznamnější lze zařadit tzv. systémové doporučení Ligy lidských práv.¹¹⁸

Liga lidských práv představila argumenty pro zřízení vnější nezávislé kontroly policejních orgánů, která by měla být prováděna orgánem plně vyčleněným ze struktury Policie ČR a ministerstva vnitra. Vnější kontrola podle ní představuje nutné doplnění kontroly vnitřní a může v rámci své činnosti odhalit mnohé nedostatky tím, že je prováděna orgánem pohybující se mimo určitý vnitřní myšlenkový model. Potřeba nezávislého vyšetřovacího orgánu pak podle Ligy lidských práv jednoznačně vychází z mezinárodních závazků ČR, přičemž současný model tento požadavek nesplňuje.¹¹⁹

V systémovém doporučení Liga lidských práv nabízela celkem tři možnosti pro institucionální zařazení nového vyšetřovacího orgánu. Zprv se jednalo o orgán podřazený do rezortu ministerstva spravedlnosti. Druhou variantou bylo zřízení inspekčního orgánu ve struktuře státních zastupitelství podléhajícího přímo nejvyššímu státnímu zástupci. Obdobný systém funguje například v Nizozemsku, kde ESLP shledal jednotku podřízenou přímo nejvyššímu státnímu zástupci, jejíž členové jsou jmenováni a odvoláváni ministrem

¹¹⁴ Nařízení ministra vnitra č. 88/1999 o inspekční činnosti.

¹¹⁵ HRUDKA, Josef; BOHMAN, Martin. *Zkouška spolehlivosti – Nové oprávnění Inspekce?!* [online]. [citováno 24. února 2015]. Dostupné na <<http://www.ceses.cuni.cz/CESES-76-version1-Bohman.pdf>>.

¹¹⁶ Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, v původním znění účinném ke dni 1.1.2009. § 103 odst. 3.

¹¹⁷ Například: Český helsinský výbor, Liga lidských práv nebo Transparency international.

¹¹⁸ KOPAL, Jiří; KRATOCHVÍL, Jan a ŠKOP, Martin. *Kritéria pro zřízení nezávislého orgánu pro šetření porušení zákona ze strany policistů a strážníků*. Liga lidských práv, 2006, 2007. 11 s.

¹¹⁹ Tamtéž s. 7.

spravedlnosti, dostatečně nezávislou v případě *Ramsahai proti Nizozemsku*.¹²⁰ Tento systém se jeví jako ideální v případech vyšetřování trestné činnosti policistů. Liga lidských práv ovšem v širším kontextu šetření veškerých stížností na policisty, tedy i netrestního charakteru, zastávala názor, že tento systém by nadměrně zatěžoval činnost státních zastupitelství.¹²¹ Za nejlepší variantu tak byl považován útvar, který stojící mimo rezorty ministerstva vnitra i spravedlnosti, jehož vedení má být jmenováno jednou z komor parlamentu a jí bude ze své funkce odpovědné.¹²²

Liga lidských práv se kromě otázky institucionálního postavení zabývala také personálním obsazením orgánu. Prosazovala smíšenou podobu orgánu, na rozdíl od současné struktury, kde mohli působit pouze policisté povolání k plnění úkolů na ministerstvu. Zkušenosti a znalosti policistů v takovém orgánu jsou nepochybně přínosné, avšak měly by být doplněny civilními vyšetřovateli, například z řad čerstvých absolventů právnických fakult, v užším vedení by potom policisté působit neměli vůbec. Osoby působící v tomto orgánu by podle názoru Ligy lidských práv neměly nadále užívat policejní hodnosti.¹²³

4.3 Generální inspekce bezpečnostních sborů

Přijetí zákona o GIBS¹²⁴ avizovala již původní reforma Policie ČR. Zavedení vnější kontroly figurovalo ve 4. pilíři reformy a jeho součástí bylo právě vytvoření nezávislého orgánu pro kontrolu policejních orgánů.¹²⁵ Zákon byl schválen dne 6. listopadu 2011 s účinností od 1. ledna 2012. Tímto zákonem byl zřízen zcela nový bezpečnostní sbor pro vyšetřování trestných činů příslušníků Policie ČR. Působnost orgánu byla navíc rozšířena o vyšetřování trestných činů příslušníků a zaměstnanců dalších bezpečnostních sborů, tj. celníků, příslušníků Vězeňské služby ČR a samotné GIBS. Kromě vyšetřovací činnosti je úkolem GIBS také vyhodnocování informací o trestné činnosti a navrhování opatření k jejímu předcházení.¹²⁶

4.3.1 Institucionální zařazení

¹²⁰ Rozsudek velkého senátu ve věci *Ramsahai proti Nizozemsku* ze dne 15. května 2007, č. 52391/99, § 294.

¹²¹ KOPAL, Jiří; KRATOCHVÍL, Jan a ŠKOP, Martin. *Kritéria pro zřízení nezávislého...*, str. 7.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Tamtéž str. 8 – 9.

¹²⁴ Zákon č. 341/2011 Sb., o Generální inspekci bezpečnostních sborů a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁵ Policie České republiky. *Policejní reforma: Pilíře reformy* [online]. [cit. 24. února 2015]. Dostupné na <<http://www.policie.cz/clanek/pilire-reformy-468615.aspx>>.

¹²⁶ Zákon č. 341/2011 Sb., o GIBS..., § 2.

Při volbě institucionálního podřazení bylo vycházeno ze tří možností v zásadě korespondujících s doporučeními Ligy lidských práv uvedenými výše. GIBS byla nakonec vyřazena z rezortu obou diskutovaných ministerstev, jako nový bezpečnostní sbor s vlastním nezávislým organizačním, ekonomickým a technickým zázemím.¹²⁷

Ředitel GIBS je jmenován a odvoláván předsedou vlády na návrh vlády po projednání výborem Poslanecké sněmovny příslušným ve věcech bezpečnosti. Za účelem kontroly činnosti inspekce je zřízen zvláštní kontrolní orgán Poslanecké sněmovny, kterému ředitel GIBS předkládá dvakrát ročně zprávu o činnosti.

4.3.2 Personální struktura

Na základě § 68 zákona o GIBS byla do doby jmenování ředitele zřízena pozice prozatímního ředitele jmenovaného předsedou vlády. Prozatímní ředitel plnil klíčovou úlohu při počátečním obsazování příslušníků GIBS, když podle ustanovení § 69 odst. 1 a 2 rozhodoval o žádostech příslušníků dotčených bezpečnostních sborů o zařazení na služební místo v GIBS. Tímto postupem mělo být dle důvodové zprávy zamezeno pouhému převedení stávajících příslušníků Inspekce policie do nového útvaru.¹²⁸ Pochybnosti potom může vyvolávat ustanovení § 69 odst. 4, které upravuje v podstatě systematické převedení příslušníků bývalé inspekce s určitými výjimkami.

Pokud jde o pravidla pro přijímání nových příslušníků, ta jsou upravena v zákoně č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů. Rozhodující slovo má opět ředitel GIBS, významnou změnou oproti předešlé úpravě je ustanovení § 20a odst. 2 písm. c), který umožňuje na volné služební místo ustanovit občana splňujícího obecné podmínky pro přijetí do služebního poměru. Volná místa tak nejsou obsazována pouze příslušníky bezpečnostních sborů, potažmo policisty, jako tomu bylo u předchozích útvarů, ale nová úprava skutečně umožňuje smíšenou povahu GIBS v personálním obsazení.

4.3.3 Posouzení nezávislosti

S ohledem na shora uvedené tak lze konstatovat, že GIBS, na rozdíl od svých předchůdců, podmínku institucionální nezávislosti pro vyšetřování trestných činů příslušníků bezpečnostních sborů splňuje alespoň z formálního hlediska. Jako problematické se stále může jevit personální obsazování vedoucích funkcí, do kterých dle zákona mohou být stále dosazováni bývalí příslušníci bezpečnostních sborů. Řešením do budoucna může být

¹²⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 341/2011 Sb., o GIBS s. 48-49.

¹²⁸ Tamtéž str. 76.

legislativní úprava navrhovaná Ligou lidských práv, která do podmínek pro jmenování do vedoucí funkce GIBS začlení požadavek předchozího nepůsobení v bezpečnostních sborech.¹²⁹

Za problematické lze dále považovat, již výše nastíněné hromadné převedení bývalých členů inspekčního útvaru ministerstva vnitra do GIBS. Z objektivního hlediska je ovšem nutné připustit, že takto razantní změna ve vyšetřování trestných činů policistů nemůže proběhnout okamžitě. Vzhledem k omezeným časovým možnostem je převedení dosavadních příslušníků do nového útvaru, doplněné o vybrané žadatele z řad příslušníků dalších vymezených bezpečnostních sborů, nutno považovat za schůdné řešení. Výběr nových příslušníků je do budoucna upraven zákonem o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů poměrně příznivě a umožňuje vytvoření skutečně personálně nezávislého útvaru, ve kterém budou působit příslušníci s předchozími zkušenostmi v bezpečnostních sborech, bývalých inspekčních útvarech a nově i občané bez předchozích vazeb na bezpečnostní sbory například z řad čerstvých absolventů právnických fakult.

¹²⁹ Liga lidských práv, ProPolice/otevřená společnost, o.p.s., *Připomínky k návrhu zákona o Generální inspekci bezpečnostních sborů*. 2011, str. 5.

5 Efektivita vyšetřování v České republice

Efektivita vyšetřování v judikatuře ESLP představuje povinnost použití adekvátních prostředků pro dosažení účelu. Úmluva tak ukládá orgánům činným v trestním řízení povinnost postupovat s náležitou pečlivostí a zjistit okolnosti incidentu za použití veškerých potřebných a dostupných důkazních metod. Jak samotný ESLP ve své rozhodovací praxi uvádí, nejedná se o povinnost výsledku, nýbrž použití adekvátních prostředků, které se v konkrétních případech mohou i výrazně lišit. Je tedy obtížné posuzovat tento aspekt účinného vyšetřování ve vztahu k vnitrostátní praxi systémově. Z tohoto důvodu, jak již bylo avizováno v úvodu diplomové práce, je obsah této kapitoly konkrétně zaměřen na posouzení možnosti porušení procesní stránky čl. 2 Úmluvy vyhlášením amnestie.

Udělení amnestie je právem prezidenta ČR, svěřeným mu čl. 63 odst. 1 písm. k) Ústavy, které vyžaduje kontrasignaci předsedy vlády. Jedná se o hromadný akt, který se liší od individuální milosti podle čl. 62 písm. g) možností stanovit určitá kritéria, kterými je obecně určen okruh osob, na něž se účinky amnestie vztahují.¹³⁰ Amnestijní rozhodnutí v sobě může zahrnovat prvky agraciace, abolicie a rehabilitace.¹³¹ Všechny tyto typy určitým způsobem zasahují do sféry soudní moci ve prospěch pachatele trestného činu. Dochází tak k prolomení principů dělby moci, kdy moci výkonné (hlavě státu) náleží ústavním pořádkem posvěcené právo ovlivňovat, či dokonce měnit nebo rušit rozhodnutí, jež náleží do sféry moci soudní.

Faktem je, že amnestijní rozhodnutí v každém případě představuje zásadní zásah do efektivity trestního řízení, když jednoznačně znemožňuje dosažení jeho účelu, kterým je náležité objasnění relevantních okolností a případně zajištění odpovědnosti pachatele. Problematickou je také ochrana práv poškozených, jejichž právní postavení se v důsledku amnestie značně komplikuje. Spolu se zvyšujícím se standardem ochrany základních lidských práv pak zejména v poslední době vyvstává otázka, do jaké míry je prezident ve svém právu vyhlásit amnestii omezen a zda je možné tuto podrobit soudnímu přezkumu a případně zrušit.

5.1 Přístup ESLP k amnestiím

Možností soudního přezkumu amnestie a posouzení jejího souladu s právy zakotvenými v Úmluvě se již v několika případech zabýval ESLP. V případě *Abdilsamet*

¹³⁰ SLÁDEČEK, V.; MIKULE, V.; SYLLOVÁ, J. Ústava České republiky - Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, str. 465.

¹³¹ Tamtéž.

Yaman proti Turecku konstatoval ESLP, že v případech, kdy je zástupce státu podezřelý z trestného činu mučení nebo nelidského zacházení, je z hlediska procesních závazků podle čl. 3 Úmluvy nezbytné, aby nedocházelo k promlčení trestního stíhání. Udělení milosti v tomto případě považuje ESLP za nepřipustné. Stejně tak by se na takový případ neměla vztahovat amnestie.¹³² Závěry tohoto případu jsou tak vzhledem k obdobným procesním požadavkům aplikovatelné i na čl. 2 Úmluvy.¹³³

Přístup ESLP byl dále konkretizován v případě *Lexa proti Slovensku*, ve kterém byla řešena otázka možnosti zrušení amnestie. Tento případ je specifický tím, že ke zrušení amnestie nedošlo po soudním přezkumu, ale dalším rozhodnutím výkonné moci. V uvedeném případě tedy došlo k porušení legitimního očekávání a principu právní jistoty. Zrušení amnestie tímto způsobem označil ESLP za nepřijatelné.¹³⁴

Z uvedeného rozsudku však lze vysledovat přístup ESLP v širším měřítku. ESLP nejprve shrnul mezinárodní právo a praxi,¹³⁵ kde odkazoval na rezoluci Valného shromáždění OSN s názvem Deklarace o ochraně všech osob proti nuceným zmizením.¹³⁶ Podle čl. 18 této rezoluce nesmí být osoby, které spáchaly nebo jsou podezřelé z trestného činu nuceného zmizení, účastny amnestie či milosti, nebo jiných obdobných opatření s účinky vyloučení možnosti trestního stíhání nebo uložení trestu.

Dále ESLP v uvedeném rozhodnutí zmiňuje praxi Meziamerického soudu pro lidská práva (dále jen MASLP),¹³⁷ který k přezkumu amnestií za účelem ochrany lidských práv zaujal velmi aktivní přístup. V rozhodnutí *Barios Altos proti Peru* prohlásil MASLP, že amnestijní zákony, které mají za cíl zabránit trestnímu stíhání pachatelů vážných zločinů porušujících lidská práva jako je mučení, mimosoudní popravy a nucená zmizení jsou nepřipustné a v přímém rozporu s povinností státu poskytnout občanům účinnou soudní ochranu. MASLP prohlásil napadené amnestijní zákony za neúčinné a přikázal Peru, aby řádně vyřešilo nejen uvedený případ, ale i veškeré další obdobné případy, kde došlo tímto způsobem k porušení lidských práv.¹³⁸ Obdobný přístup zvolil MASLP i v dalších případech,¹³⁹ a to nejen v Peru.¹⁴⁰

¹³² Rozsudek ve věci *Abdülsamet Yaman proti Turecku* ze dne 2. listopadu 2004, č. 32446/98, § 55.

¹³³ KRATOCHVÍL, Jan. Právo na život (čl. 2 Úmluvy). In KMEC, KOSAŘ, KRATOCHVÍL, BOBEK. *Evropská úmluva...*, s. 377.

¹³⁴ Rozsudek ve věci *Lexa proti Slovensku* ze dne 23. září 2008, č. 54334/00, § 142.

¹³⁵ Tamtéž §96-99.

¹³⁶ Rezoluce Valného shromáždění OSN ze dne 18. prosince 1992, č. 47/133.

¹³⁷ Meziamerický soud pro lidská práva byl zřízen za účelem ochrany práv zakotvených v Americké úmluvě o lidských právech v roce 1979. Statut soudu dostupný na <<http://www.corteidh.or.cr/index.php/en/about-us/estatuto>>.

¹³⁸ Rozsudek MASLP ve věci *Barios Altos proti Peru* ze dne 14. března 2001, § 41-44.

¹³⁹ Rozsudek MASLP ve věci *La Cantula proti Peru* ze dne 29. listopadu 2006, § 189.

Uvedený přístup MASLP k amnestijním zákonům signatářských států je o poznání striktnější a aktivnější, což je ale pochopitelně dáno i výrazně rozdílnou regionální situací.¹⁴¹ Uvedená rozhodnutí nemají pro signatářské státy evropské Úmluvy žádnou závaznost, nicméně vycházejí z mezinárodních smluv o lidských právech platných a zavazujících i státy evropské. Mohou proto být v obdobných případech do budoucna určitou inspirací. Citace těchto rozhodnutí v rozsudku ESLP potom napovídá, že soudní přezkum amnestie nepovažuje ESLP za zcela vyloučený, ačkoliv ve většině signatářských států s ohledem na zákaz retroaktivity přípustný není.¹⁴²

Ještě výrazněji se ESLP k uvedené mezinárodní praxi přiklonil v rozsudku *Marguš proti Chorvatsku*. Na základě amnestie bylo v roce 1997 soudem zastaveno trestní stíhání vedené proti stěžovateli za činy, kterých se měl jako vojenský důstojník dopustit během ozbrojeného konfliktu v Chorvatsku v letech 1990 až 1996. Z podnětu státního zástupce však chorvatský Nejvyšší soud v roce 2007 překvalifikoval jednání stěžovatele na válečné zločiny, které byly z rozsahu amnestie vyloučeny, a státní zástupce následně podal novou obžalobu.¹⁴³ Stěžovatel před ESLP namítal rozpor uvedeného postupu s čl. 4 Protokolu č. 7 k Úmluvě, neboť nové trestní stíhání bylo vedeno pro totožné skutky, jako trestní stíhání pravomocně zastavené. Velký senát ESLP porušení výše zmíněného ustanovení neshledal a s odkazem na převládající mezinárodní postoj směrem k nepřípustnosti amnestií, které jsou neslučitelné se základní povinností státu trestně postihovat činy porušující základní lidská práva,¹⁴⁴ posvětil postup chorvatských státních orgánů, který shledal zcela odpovídajícím procesním požadavkům čl. 2 a čl. 3 Úmluvy.¹⁴⁵

5.2 Praxe Ústavního soudu

ÚS se možnost přezkumu amnestie poprvé naskytl v roce 2013 a to hned dvakrát. Novoroční amnestie prezidenta Václava Klause¹⁴⁶ a zejména její 2. článek (abolice) vyvolala ve společnosti silné negativní reakce a s námitkou její protiústavnosti se na ÚS obrátilo hned

¹⁴⁰ Např. Rozsudek MASLP ve věci *Gomes Lund a ostatní proti Brazílii* ze dne 24. listopadu 2010, nebo Rozsudek MASLP ve věci *Gelman proti Uruguayi* ze dne 24. února 2011.

¹⁴¹ BINDER, Christina. The prohibition of Amnesties by the Inter-American Court of Human Rights. *German Law Journal*, 2011, vol. 12 No. 05, str. 1226-1227.

¹⁴² Rozsudek ve věci *Lexa proti Slovensku* ze dne 23. září 2008, č. 54334/00, § 95.

¹⁴³ Rozsudek ve věci *Marguš proti Chorvatsku* ze dne 13. listopadu 2012, č. 4455/10, § 10-13.

¹⁴⁴ Rozsudek velkého senátu ve věci *Marguš proti Chorvatsku* ze dne 27. května 2014, č. 4455/10, § 139.

¹⁴⁵ Tamtéž § 140.

¹⁴⁶ Amnestie prezidenta republiky ze dne 1.1.2013, vyhlášena pod č. 1/2013 Sb.

několik stěžovatelů. ÚS se ve věci přezkumu rozhodnutí o amnestii prohlásil nepřislušným, a to jak ve věci návrhu skupiny senátorů,¹⁴⁷ tak v případě individuální ústavní stížnosti.¹⁴⁸

ÚS svou nepřislušnost k přezkumu dovedl ze samotné povahy amnestijního rozhodnutí, které považuje za tzv. prerogativ prezidenta republiky, do něž soudní moci nepřisluší zasahovat. S odkazem na historickou tradici amnestie považuje ÚS za nepřípustné, aby amnestijní rozhodnutí, jehož jedním z účelů je zmírnění tvrdosti dopadu aplikace zákona soudní mocí, bylo následně podrobeno soudnímu přezkumu a mohlo být soudní mocí opět rušeno.¹⁴⁹ O nepřezkoumatelnosti dále svědčí některé specifické rysy amnestijního rozhodnutí, kterými jsou mimo jiné absence odůvodnění či zakotvení přímo v Ústavě, která pak neobsahuje žádné ustanovení vypovídající o možnosti přezkumu a ÚS nepřisluší, aby tuto možnost dotvářel v rámci své rozhodovací činnosti.¹⁵⁰

Přístup ÚS pak do značné míry determinuje budoucí praxi a omezuje možnosti přezkumu amnestie v budoucnosti. ÚS si sice v *obiter dictum* ponechal určitý manévrovací prostor pro přezkum v případě amnestie, která by svým obsahem vybočovala z ústavních norem do té míry, že by byla v rozporu s materiálním jádrem Ústavy.¹⁵¹ Jak ale v odlišném stanovisku k předmětnému usnesení podotýká soudkyně Ivana Janů, přezkum budoucí amnestie bude podle argumentace ÚS přípustný teprve na základě meritorního posouzení souladu amnestie s materiálním jádrem Ústavy a pouze tento zjevný nesoulad pak může založit procesní příslušnost k přezkumu.¹⁵² Poukazuje tak na vnitřní rozpor argumentace, která nutně budí dojem účelovosti a v podstatě otevírá otázku, jakým způsobem dospěl ÚS v dané věci bez meritorního posouzení amnestie k procesnímu závěru o nepřislušnosti.

Pavel Rychetský se ve svém odlišném stanovisku pozastavuje nad otázkou, zda je „možné, aby v demokratickém právním státu mohla státní moc vydat rozhodnutí, které je vyloučeno z jakéhokoli přezkumu.“¹⁵³ Z výše shrnuté judikatury ESLP nesporně vyplývá, že existují případy, kde Úmluva trestní stíhání vyžaduje a ESLP v souladu s mezinárodními požadavky považuje za nepřípustné, aby byly pachatelé určitých trestných činů účastní amnestie. V praxi si pak lze jen těžko představit dodržování tohoto závazku, pokud nebude podroben náležitě soudní kontrole.

¹⁴⁷ Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. března 2013, sp. zn. Pl. ÚS 4/13.

¹⁴⁸ Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. září 2013, sp. zn. Pl. ÚS 14/13.

¹⁴⁹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. března 2013, sp. zn. Pl. ÚS 4/13. Body 22-23.

¹⁵⁰ Tamtéž body 24-26.

¹⁵¹ Tamtéž bod 42.

¹⁵² Odlišné stanovisko soudkyně Ivany Janů k usnesení Ústavního soudu ze dne 5. března 2013, sp. zn. Pl. ÚS 4/13.

¹⁵³ Odlišné stanovisko soudce Pavla Rychetského k usnesení Ústavního soudu ze dne 5. března 2013, sp. zn. Pl. ÚS 4/13. Bod 1.

5.3 Posouzení souladu amnestie s článkem 2 Úmluvy

Posouzení souladu je zaměřeno na čl. 2 Amnestie prezidenta republiky ze dne 1.1.2013, jehož rozpor s ústavním pořádkem ČR namítali i stěžovatelé ve výše uvedených kauzách. Čl. 2 (abolice) nařizuje zastavení pravomocně neskončených trestních stíhání, od jejichž zahájení k 1.1.2013 uplynulo více než osm let. Tento rozsah je dále zúžen na trestné činy, za něž trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody nepřevyšující deset let. Uvedený rozsah tak byl nastaven velmi široce, neboť zahrnuje i (podle terminologie trestního zákoníku) zvláště závažné zločiny.¹⁵⁴

Vliv uvedeného ustanovení amnestie na efektivitu vyšetřování tak je zcela zásadní, neboť pochopitelně znemožňuje dosažení účelu trestního řízení. Proto by do rozsahu amnestie z hlediska čl. 2 Úmluvy neměly být zahrnuty trestné činy proti životu, zejména pak v situaci, kdy je podezřelým zástupce státu.¹⁵⁵ Jak je ale patrné z Hlavy I zvláštní části trestního zákoníku, z rozsahu amnestie je z trestných činů proti životu vyloučena pouze vražda. Druhý článek amnestie se tak může vztahovat i na pachatele trestného činu zabití podle § 141 trestního zákoníku, jež představuje úmyslné usmrcení jiné osoby. Takový případ by pak zcela jednoznačně mohl být v rozporu s čl. 2 Úmluvy, a to zejména v případě, kdy by podezřelým byl zástupce státu, což stanovený rozsah amnestie nijak nevylučuje.

Obdobně může k rozporu s Úmluvou dojít v případě trestného činu mučení a jiného nelidského a krutého zacházení,¹⁵⁶ které představuje zásah do základních práv podle čl. 3 Úmluvy. I v tomto případě, jak již bylo výše uvedeno, vyžaduje ESLP provedení účinného vyšetřování a jeho neprovedení v důsledku překážky v podobě amnestie může být porušením čl. 3 Úmluvy.¹⁵⁷

Vzhledem k tomu, jak široce byla amnestie nastavena, je tedy skutečně reálná možnost, že dopadla i na trestné činy, u nichž ESLP vyžaduje provedení účinného vyšetřování a zastavení trestního stíhání by tak mohlo být v rozporu s požadavky Úmluvy. V tomto směru se pak jako zřejmě nejlepší řešení jeví individuální přezkum jednotlivých případů, na které aboliční část amnestie dopadá. To za současného přístupu, kdy byla odmítnuta i individuální stížnost poškozeného pro neoprávněnost navrhovatele,¹⁵⁸ nemůže být provedeno ÚS. Jako určitá možnost se pak jeví provedení tohoto přezkumu obecnými soudy v řízení o tom, kdo a

¹⁵⁴ § 14 odst. 3 trestního zákoníku.

¹⁵⁵ Rozsudek ve věci *Canan proti Turecku* ze dne 26. června 2007, č. 39436/98, § 94.

¹⁵⁶ § 149 odst. 1-2 trestního zákoníku.

¹⁵⁷ Rozsudek velkého senátu ve věci *Marguš proti Chorvatsku* ze dne 27. května 2014, č. 4455/10, § 139

¹⁵⁸ Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. září 2013, sp. zn. Pl. ÚS 14/13. Body 16-25.

jak je amnestie účasten, jak naznačil i ÚS.¹⁵⁹ V tom případě by ale i ÚS musel zaujmout poněkud vstřícnější stanovisko, nelze totiž za současného stavu, kdy ÚS svým přístupem soudní přezkum amnestie zcela zavrhl, očekávat aktivní přístup obecných soudů, obzvláště v otázce souladu amnestie s Úmluvou, či Listinou základních práv a svobod. Meritorní projednání stížnosti a konstatování relativní protiústavnosti ve vztahu k pachatelům trestných činů, kterými bylo zasaženo do základních práv podle čl. 2 a čl. 3 Úmluvy, by poškozeným poskytlo určitou možnost domáhat se neúčinnosti amnestie před příslušnými obecnými soudy. V tomto ohledu je ovšem nutno podotknout, že účinné vyšetřování ESLP ve své rozhodovací praxi vztahuje i k trestným činům majetkovým porušujícím právo na ochranu majetku podle čl. 1 dodatkového protokolu k Úmluvě.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. března 2013, sp. zn. Pl. ÚS 4/13. Bod 45.

¹⁶⁰ Rozsudek ve věci *Blumberga proti Lotyšsku* ze dne 14. října 2008, č. 70930/01, § 67.

6 Rychlost vyšetřování v České republice

Rychlá reakce na porušení práva na život je zásadním předpokladem pro zajištění důvěry veřejnosti, zároveň preventivně působí na potenciální pachatele. Povinnost rychlého řízení, a to jak v řízení přípravném, tak v řízení před soudem je legislativně upravena v několika úrovních. Požadavek neprodleného zahájení vyšetřování a následný postup bez průtahů je obecnou zásadou trestního řízení. Orgány činné v trestním řízení mají povinnost zahájit řízení a další úkony provádět z úřední povinnosti,¹⁶¹ stíhat musí všechny trestné činy, o nichž se dozví.¹⁶² Tyto povinnosti jsou v trestním řádu vyjádřeny zásadami oficiality a legality. V praxi je potom nezbytné, z hlediska účinnosti řízení a preventivního působení, doplnění uvedených zásad zásadou rychlosti,¹⁶³ která prostupuje všemi stádii trestního řízení.¹⁶⁴

V rovině ústavního práva je právo na projednání věci bez zbytečných průtahů součástí práva na spravedlivý proces.

6.1 Právo poškozeného na spravedlivý proces

V ústavním pořádku ČR je integrální součástí práva na spravedlivý proces právo na projednání věci bez zbytečných průtahů. Toto právo je zakotveno v čl. 38 odst. 2 Listiny. Obdobně podle čl. 6 Úmluvy má každý právo na to, aby jeho záležitost byla projednána v přiměřené lhůtě. čl. 38 Listiny je zaměřen především na řízení před soudem,¹⁶⁵ práva z něj vyplývající potom v trestním řízení svědčí osobě, proti níž je řízení vedeno (označení se v jednotlivých fázích trestního řízení liší). Poškozený se práva na spravedlivý proces v trestním řízení dovolávat nemůže.¹⁶⁶

Aplikace čl. 6 Úmluvy na poškozeného ale přichází v úvahu ve své civilní části.¹⁶⁷ Zpravidla se tedy bude týkat poškozeného v adhezním řízení v případě, že uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy a to pouze v řízení o tomto nároku. Ve fázi vyšetřování trestného činu se právo na spravedlivý proces na poškozeného nevztahuje.

¹⁶¹ § 2 odst. 4 trestního řádu.

¹⁶² § 2 odst. 3 trestního řádu.

¹⁶³ § 2 odst. 4 trestního řádu.

¹⁶⁴ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 2. vydání. Praha: Leges, 2011. str. 144.

¹⁶⁵ BAŇOUCH, Hynek. Čl. 38 Listiny. In WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo. *Listina...*, s. 787.

¹⁶⁶ Usnesení Ústavního soudu ze dne 8. dubna 1999 sp. zn. I. ÚS 84/99. Z novější judikatury potom např. Usnesení Ústavního soudu ze dne 29. října 2013, sp. zn. 2886/13.

¹⁶⁷ KMEC, Jiří, Článek 6 Úmluvy. In KMEC, KOSAŘ, KRATOCHVÍL, BOBEK. *Evropská úmluva...*, s. 596

6.2 Procesní prostředky obrany proti průtahům v řízení

Subjektivní právo na rychlé vyšetřování náleží poškozenému jako součást práva na účinné vyšetřování v případech, kdy dojde k zásahu do práva na život a vyplývá tak přímo z čl. 2 Úmluvy potažmo z čl. 6 Listiny.¹⁶⁸ K jeho uplatnění však nepostačuje toliko existence práva v rovině ústavní, nýbrž je nezbytné, aby i v průběhu samotného vyšetřování měl poškozený k dispozici účinné procesní prostředky na jeho obranu. V opačném případě by se svého práva mohl domáhat pouze prostřednictvím ústavní stížnosti. Takový postup by zjevně nebyl účinný a do jisté míry by opět kolidoval s požadavkem rychlosti. Z těchto důvodů je předmětem posouzení této kapitoly otázka, zda poškozený v situacích, kdy dojde k porušení práva na život, má v rámci trestního řízení a zejména pak ve fázi vyšetřování (podle terminologie Úmluvy) dostatečné procesní prostředky na obranu proti průtahům.

6.2.1 Žádost o odstranění průtahů ve vyšetřování

Možnost domáhat se odstranění průtahů ve vyšetřování poskytuje trestní řád prostřednictvím žádosti o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce.¹⁶⁹ Právo žádat odstranění průtahů v řízení náleží tomu, proti němuž se řízení vede a poškozenému, a to kdykoliv v průběhu přípravného řízení. Pojem poškozený je upraven v § 43 trestního řádu, jako ten „*jemuž bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil (...)*“ V případě zásahu do práva na život tak bude poškozeným osoba, již byla trestným činem způsobena smrt, případně v určitých situacích ohrožen život.¹⁷⁰

V případech, kdy následkem trestného činu je smrt poškozeného, mají v trestním řízení postavení poškozených pozůstalí, příbuzní oběti.¹⁷¹ Zákon o obětech trestných činů dokonce určitému okruhu pozůstalých přiznává postavení oběti,¹⁷² z pohledu trestního řádu se však postavení oběti od postavení poškozeného, který je stranou řízení,¹⁷³ liší. Právo žádat odstranění průtahů v přípravném řízení tak podle trestního řádu náleží pozůstalým. Stížnost může směřovat proti postupu policejního orgánu, v takovém případě o ní neprodleně rozhodne státní zástupce, případně proti postupu státního zástupce, kdy rozhoduje státní zástupce bezprostředně vyššího státního zastupitelství.

¹⁶⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 11. března 2015, sp. zn. I. ÚS 1565/14, bod 56.

¹⁶⁹ § 157a trestního řádu.

¹⁷⁰ Rozsudek velkého senátu ve věci *Makartzis proti Řecku* ze dne 20. prosince 2004, č. 50385/99, §51-52.

¹⁷¹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. srpna 2007, sp. zn. 4 Tz 63/2007.

¹⁷² Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, § 2 odst. 3.

¹⁷³ § 12 odst. 6 trestního řádu.

Problematickou se může jevit otázka přípustnosti žádosti před zahájením trestního řízení. Ve vztahu k úvodní fázi, kdy orgán činný v trestním řízení provádí šetření a opatření k odhalení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, žádost přípustná není. Lze jí podat až ve vztahu k činnosti prováděné po sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení, případně po provedení neodkladných úkonů, tedy po zahájení přípravného řízení.¹⁷⁴ Nicméně vzhledem k tomu, že se jedná pouze o neformální fázi, kdy je prováděna operativní policejní práce zaměřená pouze na zjištění, zda existují okolnosti svědčící o tom, že byl spáchán trestný čin,¹⁷⁵ lze si jen obtížně představit, že by v této fázi došlo k průtahům.

6.2.2 Žádost o dohled státního zástupce

Poškozený v případě nedostatků v postupu policejního orgánu, může požadovat, aby dohled nad vyšetřováním prováděl státní zástupce. Podle § 12d odst. 1 zákona o státním zastupitelství¹⁷⁶ je nejbližší vyšší státní zastupitelství oprávněno vykonávat dohled a udílet závazné pokyny nižším státním zastupitelstvím ve svém obvodu. Nižší státní zastupitelství je povinno řídit se těmito pokyny. I tento prostředek tak lze považovat za procesní možnost nápravy průtahů v řízení. Zároveň se jedná o opravný prostředek, který je potřeba využít před podáním ústavní stížnosti,¹⁷⁷ aby byla splněna podmínka vyčerpání procesních prostředků nápravy podle § 75 odst. 1 zákona o ÚS.¹⁷⁸

¹⁷⁴ RŮŽIČKA, Miroslav; ŠÁMAL, Pavel. § 175a. In ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. 7. vydání. Praha : C.H. Beck, 2013, str. 1928.

¹⁷⁵ Tamtéž str. 1946.

¹⁷⁶ Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 11. března 2015, sp. zn. I. ÚS 1565/14, bod 31.

¹⁷⁸ Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

7. Veřejná kontrola vyšetřování v České republice

Posledním z komponentů účinného vyšetřování posuzovaným v překládané práci je požadavek veřejné kontroly vyšetřování. S tímto požadavkem spojuje ESLP důvěru veřejnosti v aplikaci vnitrostátních norem trestního práva a náležitě postihování trestné činnosti. Důraz je kladen především na poskytování informací rodinným příslušníkům, pozůstalým oběti, kteří mají na řádném průběhu vyšetřování zásadní zájem. Jak již bylo nastíněno v kapitole předcházející, příbuzní oběti, jíž byla trestným činem způsobena smrt, mají v trestním řízení postavení poškozeného a jsou tedy stranou řízení. K tomuto postavení se v právní úpravě vážou určitá práva, která slouží příbuzným oběti k hájení jejich zájmů v trestním řízení. Předmětem posouzení této kapitoly je tedy zhodnocení, zda zmíněné prostředky odpovídají požadavkům, jež byly vymezeny v rozhodovací činnosti ESLP.

7.1 Práva pozůstalých v trestním řízení

Okruh příbuzných oběti, kterým je přiznáno postavení poškozeného v trestním řízení podle § 43 odst. 1 trestního řádu vychází z posouzení vzniku nemajetkové újmy usmrcením osoby podle občanského zákoníku.¹⁷⁹ Zákon o obětech trestných činů dále přiznává vymezenému okruhu příbuzných postavení oběti.¹⁸⁰ Na základě tohoto postavení tak zákon blízkým příbuzným oběti poskytuje procesní práva, kterými jsou například právo činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisu, zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu, právo na právní zastoupení (za určitých okolností i bezplatné) nebo také podávat opravné prostředky aj. O těchto právech jsou orgány činné v trestním řízení povinny poškozeného poučit. Tato jednotlivá práva potom v souhrnu musí být způsobilá zajistit poškozenému možnost účastnit se vyšetřování.

7.1.1 Právo na informace o průběhu vyšetřování

Významným požadavkem kladeným ESLP ve vztahu k veřejné kontrole vyšetřování je informování příbuzných o průběhu vyšetřování a zejména o přijatých rozhodnutích.¹⁸¹ Je zřejmé, že dostatečný přehled o stavu vyšetřování bude základním předpokladem pro výkon ostatních práv, která má poškozený k dispozici. Informace o přijatých rozhodnutích pak mají zásadní význam, zejména pokud se jimi řízení končí.

¹⁷⁹ Viz § 2959 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸⁰ Viz § 2 odst. 3 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸¹ Rozsudek velkého senátu ve věci *Oğur proti Turecku* ze dne 20. května 1999, č. 21594/93, § 82.

Doručování písemností poškozenému upravuje trestní řád na několika místech. Předně má poškozený možnost zvolit si adresu pro doručování. Na tuto adresu jsou mu následně podle ustanovení § 64 odst. 1 písm. b) do vlastních rukou doručovány opisy rozhodnutí, proti nimž má právo podat opravný prostředek. Ve fázi před zahájením trestního stíhání se jedná o rozhodnutí o odložení věci podle ustanovení § 159a, dále rozhodnutí v přípravném řízení o postoupení věci jinému orgánu (§ 171 trestního řádu) a zastavení trestního stíhání (§ 172 trestního řádu). Vyrozumět poškozeného je třeba také v případě přerušování trestního stíhání podle ustanovení § 173, v tomto případě ovšem opravný prostředek přípustný není.

Otázku poskytování informací upravuje také zákon o obětech trestných činů, který v ustanovení § 11 odst. 1 ukládá orgánům činným v trestním řízení povinnost poskytnout oběti trestného činu informace o stavu řízení a stejně tak pravomocná rozhodnutí, kterými se řízení končí, nebo informaci, že nebylo zahájeno.

7.1.2 Právo nahlížet do spisu

Podle ustanovení § 65 odst. 1 trestního řádu má poškozený právo nahlížet do spisů, činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat kopie. Toto právo jim podle odst. 2 citovaného ustanovení může být odepřeno jen ze závažných důvodů, a to pouze v přípravném řízení. Závažnost důvodů, pro které bylo právo odepřeno, je na žádost dotčené osoby povinen přezkoumat státní zástupce. Tyto důvody pak mohou nastat zejména za situace, kdy by nahlédnutím do spisu mohlo dojít k ohrožení nebo zmaření výsledků přípravného řízení.¹⁸²

Úprava odepření přístupu do spisu ze závažných důvodů odpovídá požadavkům ESLP. V počátečních fázích trestního řízení, kdy může dojít ke zmaření jeho výsledku, lze přístup do spisu odepřít v případě, že bude umožněn v dalších fázích trestního řízení.¹⁸³ Spisový materiál navíc může obsahovat citlivé informace ve vztahu k dalšímu řízení.¹⁸⁴ Je zřejmé, že příliš důsledné dodržování požadavku veřejnosti by odporovalo samotnému účelu existence účinného vyšetřování, pokud by bylo způsobilé jeho výsledky ohrozit.

Je však nezbytné posuzovat každý případ individuálně a případné odmítnutí přístupu náležitě odůvodnit, aby nedocházelo k libovůli orgánů činných v trestním řízení. Opakované odepření přístupu ke spisovým materiálům bez řádného odůvodnění zakládá porušení čl. 2

¹⁸² ŠÁMAL, Pavel; GRIVNA, Tomáš. § 175a. In ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář..., s. 707.

¹⁸³ Rozsudek ve věci *Kelly a další proti Spojenému království* 4. května 2001, č. 30054/96, § 115.

¹⁸⁴ Rozsudek velkého senátu ve věci *Ramsahai proti Nizozemsku* ze dne 15. května 2005, č. 52391/99, § 347.

Úmluvy, jak tomu bylo například v již citovaném případě *Eremiášová a Pechová proti České republice*.¹⁸⁵

Nahlédnutí do spisu může být poškozenému odepřeno také v úplně prvotním stádiu, kdy orgán činný v trestním řízení provádí šetření skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin. V takovém případě ještě nemusí být zcela zřejmé, zda k trestnému činu došlo a kdo je poškozeným.¹⁸⁶ V situaci, kdy je následkem trestného činu smrt, bude osoba poškozeného v naprosté většině případů identifikována bez obtíží. Složitější posouzení pak bude zapotřebí v případě, kdy dojde k ohrožení života poškozeného. K této otázce se již vyjadřoval ÚS v kontextu poskytování zdravotní péče. Právo na účinné vyšetřování náleží osobě, která vznese hájitelné tvrzení, že došlo k ohrožení života za současného splnění dalších podmínek.¹⁸⁷ V takovém případě jí právo na nahlédnutí do spisu vyplývá přímo z ústavního práva na účinné vyšetřování.¹⁸⁸

7.1.3 Právo navrhopat důkazy

Příbuzný oběti musí mít rovněž právo činit návrhy na doplnění dokazování. ESLP nepožaduje, aby všem návrhům poškozeného bylo vyhověno,¹⁸⁹ musí na ně ale být brán dostatečný zřetel tak, aby mohl bránit své legitimní zájmy.¹⁹⁰

Právo činit návrhy na doplnění dokazování má poškozený podle § 43 odst. 1 trestního řádu. Toto právo mu náleží v rámci přípravného řízení i v řízení před soudem. Poškozený má právo obstarat si znalecký posudek¹⁹¹ a předložit jej soudu. Pokud tento splňuje náležitosti stanovené v ustanovení § 110a trestního řádu, přistupuje k němu soud tak, jako by jej vyžádaly orgány činné v trestním řízení. Během řízení před soudem má poškozený právo účastnit se provádění důkazů, zejména klást otázky svědkům.¹⁹²

¹⁸⁵ Rozsudek ve věci *Eremiášová a Pechová proti České republice* ze dne 16. února 2012, č. 23944/04, § 149.

¹⁸⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 9. června 2008, sp. zn. I. ÚS 1587/07.

¹⁸⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 11. března 2015, sp. zn. I. ÚS 1565/14, bod 55.

¹⁸⁸ Tamtéž bod 68.

¹⁸⁹ Rozsudek velkého senátu ve věci *Ramsahai proti Nizozemsku* ze dne 15. května 2005, č. 52391/99, § 348.

¹⁹⁰ Rozsudek velkého senátu ve věci *Giuliani a Gaggio proti Itálii* ze dne 24. března 2011, č. 23458/02, § 303.

¹⁹¹ V případě, že má poškozený nárok na ustanovení zmocněnce, může žádat, aby náklady na znalecký posudek, který si vyžádal, nesl stát. Viz § 151a odst. 1 trestního řádu.

¹⁹² § 215 odst. 1 trestního řádu.

8 Soudní přezkum účinnosti vyšetřování

Předmětem posouzení této kapitoly jsou dostupné prostředky nápravy podle právního řádu ČR v případě neprovedení účinného vyšetřování. V širším kontextu představuje procesní stránka čl. 2 Úmluvy povinnost státu vytvořit účinný justiční systém, který je schopen náležitě vyšetřit okolnosti zásahu do práva na život a zajistit odpovědnost pachatele.¹⁹³ V tomto směru je potom nutné, kromě náležité péče orgánů činných v trestním řízení v rámci vyšetřování, také zajistit možnost soudního přezkumu rozhodnutí a případně zjednání adekvátní nápravy.

V případě, že se jednotlivec cítí dotčen na svých právech ze strany orgánů činných v trestním řízení provedením vyšetřování s určitými nedostatky, má v zásadě čtyři možnosti, jak se domáhat nápravy. Po vyčerpání opravných prostředků v rámci trestního řízení¹⁹⁴ tedy přichází v úvahu možnost požadovat náhradu nemajetkové újmy před civilními soudy a v rovině ústavněprávní možnost domáhat se zrušení rozhodnutí na základě ústavní stížnosti. V tomto ohledu potom dostala soudní praxe v ČR v nedávné době radikálních změn spočívajících především v postoji ÚS.

K hodnocení adekvátnosti jednotlivých prostředků nápravy potom rovněž dochází v případném řízení před ESLP, který přípustnost stížnosti váže na vyčerpání vnitrostátních opravných prostředků podle čl. 35 Úmluvy. Rozhodná je nikoliv pouze jejich existence a dostupnost, ale především jejich účinnost, tedy otázka zda jednotlivé procesní prostředky skutečně představují adekvátní nápravu v případě neprovedení účinného vyšetřování.

8.1 Náhrada nemajetkové újmy civilními soudy

Jedním z prostředků nápravy, který je poškozeným k dispozici, je žaloba na náhradu nemajetkové újmy. Poškození mohou podat žalobu na základě ustanovení hned tří právních předpisů, které zakládají odpovědnost státu. Jsou jimi občanský zákoník,¹⁹⁵ zákon o odpovědnosti státu za škodu¹⁹⁶ a zákon o Policii ČR.¹⁹⁷

Ustanovení § 81 občanského zákoníku (dále jen OZ) poskytuje ochranu osobnostním a přirozeným právům člověka. Každý, kdo se na svých právech cítí zkrácen, se podle ustanovení § 12 OZ může domáhat ochrany u orgánu veřejné moci. Právo na účinné

¹⁹³ KRATOCHVÍL, Jan. Právo na život (čl. 2 Úmluvy). In KMEC, KOSAŘ, KRATOCHVÍL, BOBEK. *Evropská úmluva...*, s. 364.

¹⁹⁴ Např. stížnost proti usnesení o odložení věci podle § 159a odst. 7 trestního řádu.

¹⁹⁵ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹⁶ Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹⁷ Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

vyšetřování však podle judikatury Nejvyššího soudu není právem osobnostním, ačkoliv se jedná o prošetření možného zásahu do základních práv chráněných Úmluvou, u kterých ESLP účinné vyšetřování vyžaduje.¹⁹⁸

Odpovědnost státu dále upravuje § 95 odst. 1 zákona o Policii ČR, který stanoví povinnost nahradit škodu způsobenou policií v souvislosti s plněním úkolů, tedy i postupem policejního orgánu v trestním řízení.¹⁹⁹ Zákon o odpovědnosti státu za škodu v ustanovení § 13 stanoví odpovědnost státu za škodu způsobenou nesprávným úředním postupem, ustanovení § 31a potom přiznává přiměřené zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu.

8.1.1 Adekvátnost

Opravné prostředky v rámci řízení před civilními soudy nelze považovat za účinnou nápravu v případech, kdy je Úmluvou vyžadována trestněprávní reakce. Pokud v takovém případě nedojde k provedení účinného vyšetřování, ESLP opakovaně judikoval, že peněžitá náhrada nemajetkové újmy není dostatečnou nápravou.²⁰⁰ Ochrana práva na život by podle ESLP nebyla skutečně účinná, pokud by ze strany státu mohlo dojít k zastírání zásahu do práva na život poskytováním peněžitých náhrad.²⁰¹ Poskytnutí peněžitého zadostiučinění tak může být dostačující v případě neúmyslných zásahů do práva na život, například v případě úmrtí v důsledku nedbalé péče poskytnuté v lékařském zařízení.²⁰²

Účinnost uvedených civilních prostředků zkoumal i ESLP v již zmiňovaném případě *Eremiášová a Pechová proti České republice* v rámci posouzení prejudiciální otázky přípustnosti stížnosti. ESLP dospěl k závěru, že ačkoliv jsou tyto prostředky v zásadě nezávislé na podání ústavní stížnosti, na základě které je možné rozhodnutí zrušit a nařídít nové vyšetřování, v praxi má poškozený jen mizivou šanci na úspěch. Ten zásadně závisí na unesení důkazního břemene, které za dané situace nese poškozený. Poškozený se tedy nalézá ve velmi složitém postavení, neboť v zásadě nemá k dispozici důkaz, že byl na svých právech zkrácen a musí tak prokazovat, že vyšetřování, které vedlo k vydání rozhodnutí, trpělo vážnými nedostatky.²⁰³

Lze tedy uzavřít, že v určitých případech, kdy procesní stránka čl. 2 Úmluvy vyžaduje k účinné ochraně práva na život trestněprávní reakci, nepředstavuje peněžité zadostiučinění, kterého se poškozený v rámci výše uvedených prostředků může domáhat, adekvátní

¹⁹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. září 2007, sp. zn. 30 Cdo 3126/2007.

¹⁹⁹ VANGELI, B. Zákon o Policii České republiky – Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, str. 370.

²⁰⁰ Rozsudek ve věci *Kaya proti Turecku* ze dne 19. února 1998, č. 22729/93, § 105.

²⁰¹ Rozsudek ve věci *Eremiášová a Pechová proti České republice* ze dne 16. února 2012, č. 23944/04, § 92.

²⁰² Rozsudek velkého senátu ve věci *Vo proti Francii* ze dne 8. července 2004, č. 53924/00, § 90.

²⁰³ Rozsudek ve věci *Eremiášová a Pechová proti České republice* ze dne 16. února 2012, č. 23944/04, § 95.

satisfakci. Tyto prostředky navíc zpravidla mohou být v praxi úspěšné pouze v případě předchozího úspěchu před ÚS.

8.2 Přezkum rozhodnutí Ústavním soudem

V zásadě tak má poškozený v rámci vnitrostátního přezkumu účinnosti vyšetřování jedinou možnost, a sice obrátit se na ÚS, který má pravomoc zrušit rozhodnutí orgánu veřejné moci.²⁰⁴ Toho se může domáhat poškozený ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy ČR, pokud tvrdí, že bylo předmětným rozhodnutím zasaženo do jeho ústavně zaručených základních práv a svobod.²⁰⁵ V praxi je pak problematickou právě přípustnost ústavní stížnosti, která je podmíněna tvrzením zásahu do ústavně zaručených práv poškozeného. Zatímco ESLP považuje právo pozůstalých na účinné vyšetřování za součást práva na život, ÚS po dlouhou dobu judikoval opačně. Teprve v nedávné době tak začaly být patrné změny v rozhodovací praxi ÚS směrem k přísnějším standardům.

8.2.1 Praxe Ústavního soudu

K otázce přípustnosti ústavní stížnosti proti rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení zaujal ÚS postoj již v roce 1997. ÚS usnesením odmítl ústavní stížnost stěžovatelky proti rozhodnutí vyšetřujícího orgánu Policie ČR o postoupení věci k přestupkovému řízení s odůvodněním, že „z čl. 39 a čl. 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod lze dovodit charakteristický znak moderního právního státu, podle kterého vymezení trestného činu, jeho stíhání a potrestání je věcí vztahu mezi státem a pachatelem trestného činu. Stát svými orgány rozhoduje podle pravidel trestního řízení o tom, zda byl trestný čin spáchán. Úprava těchto otázek v trestním řádu v dané věci tyto zásady neporušuje a žádné základní právo stěžovatele na takový druh "satisfakce" v ústavní rovině ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy ČR nezakládá.“²⁰⁶

Citované rozhodnutí je velmi významným v posuzované otázce, neboť udává směr následující dlouhodobé judikatury. Podle ÚS neexistuje subjektivní právo jednotlivce na to, aby byla jiná osoba trestně stíhána,²⁰⁷ rozhodnutí o tom, zda bude podána obžaloba, tak přísluší výhradně státním zastupitelstvím. ÚS pak striktně dodržuje zásadu nevměšování soudů do pravomoci státních zastupitelství, která vyplývá v trestním procesu z obžalovací

²⁰⁴ Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů. § 82 odst. 3 písm. a).

²⁰⁵ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

²⁰⁶ Usnesení Ústavního soudu ze dne 26. února 1997, sp. zn. II. ÚS 361/96.

²⁰⁷ Usnesení Ústavního soudu ze dne 8. dubna 1999, sp. zn. I. ÚS 84/99.

zásady.²⁰⁸ ÚS rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení může přezkoumat pouze z hlediska svévole, tedy zda rozhodnutí bylo vydáno v souladu se zákonem a je náležitě odůvodněno, nikoliv však po věcné stránce.²⁰⁹

Lze tak konstatovat, že judikatura ÚS byla dlouhou dobu v rozporu s praxí ESLP, který přezkum vyšetřování zásahu do základních lidských práv podroboval velmi přísným kritériím. Změna v praxi ÚS potom nastala v době poměrně nedávné.

Poprvé se ÚS od této praxe odchýlil v poměrně nedávné době. Stěžovatelka se pro rozpor s čl. 36 Ústavy a čl. 37 odst. 3 domáhala zrušení rozhodnutí o odložení věci v případě vyšetřování smrti svého manžela při dopravní nehodě. ÚS v odůvodnění usnesení konstatoval, že se v dané věci nemůže jednat o porušení práva na spravedlivý proces, nicméně ve světle judikatury ESLP přezkoumal účinnost vyšetřování v kontextu práva na život podle čl. 2 Úmluvy. Porušení ovšem neshledal a stížnost tak byla usnesením odmítnuta jako zjevně neopodstatněná.²¹⁰ ÚS tím nicméně položil základy pro změnu rozhodovací praxe.

V meritorním rozhodnutí, které je podle čl. 89 Ústavy závazné pro všechny orgány i osoby,²¹¹ bylo účinné vyšetřování poprvé zmíněno v nálezu ÚS ze dne 12. srpna 2014 sp. zn. I. ÚS 3196/12. První senát ÚS s předsedkyní Kateřinou Šimáčkovou se v odůvodnění nálezu obecně pozastavuje nad přípustností ústavní stížnosti proti rozhodnutí v trestním řízení. Nález obsahuje i stručnou charakteristiku předchozí praxe ÚS, kterou je však dle názoru senátu nutno považovat za překonanou s ohledem na vývoj judikatury ESLP.²¹² Vskutku zásadního významu je potom konstatování, že *„ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil (poškozený) má ústavně zaručené právo na efektivní trestní řízení na obranu svých práv a svobod. K ochraně tohoto práva pak může využít ústavní stížnosti směřující proti rozhodnutím, kterými se trestní proces končí, jako jsou rozhodnutí o odložení věci, zastavení trestního stíhání či zproštění obžaloby.“*²¹³ ÚS tak definitivně potvrdil vznik základního práva na účinné vyšetřování vyplývajícího z práva na život podle čl. 6 Listiny a čl. 2 Úmluvy.

8.1.2 Právo na účinné vyšetřování jako základní právo podle článku 6 Listiny

²⁰⁸ Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. dubna 2003, sp. zn. III. ÚS 8/03.

²⁰⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 3. července 2003, sp. zn. III. ÚS 511/02

²¹⁰ Usnesení Ústavního soudu ze dne 29. října 2013, sp. zn. I. ÚS 2886/13.

²¹¹ SLÁDEČEK, V.; MIKULE, V.; SYLLOVÁ, J. Ústava České republiky - Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, str. 734-735.

²¹² Nález Ústavního soudu ze dne 12. srpna 2014, sp. zn. I. ÚS 3196/12, bod 15.

²¹³ Tamtéž, bod 17.

Konečně jako završení nastíněné proměny přichází v době skutku nedávné nález ÚS ze dne 11. března 2015, sp. zn. I. ÚS 1565/14, kterým je poprvé v historii konstatováno porušení práva na účinné vyšetřování vyplývajícího z práva na život.

Stěžovatelka v trestním oznámení tvrdila, že jednání personálu nemocnice, kde porodila své dítě, naplňovalo znaky trestných činů ublížení na zdraví, krutého a nelidského zacházení a omezení osobní svobody. Toto dovozuje ze skutečnosti, že některé úkony personálu při porodu byly provedeny bez jejího souhlasu a podle jejího názoru se jednalo o úkony *non lege artis*. Zejména provedení tzv. Kristellerovy exprese, tedy metody tlačení na břicho při porodu, považovala za zásah do svých základních práv a tento úkon považovala za příčinu následných komplikací, kdy došlo k masivnímu vnitřnímu krvácení v důsledku protržení dělohy a stěžovatelka se tak ocitla v přímém ohrožení života. Příslušný policejní orgán provedl šetření podle § 158 odst. 1 trestního řádu a následně zaslal vyrozumění o tom, že zahájení úkonů trestního řízení není odůvodněno. Stěžovatelka ústavní stížností namítala porušení práva na účinné vyšetřování podle čl. 3 a čl. 13 Úmluvy a čl. 7 odst. 1 a 2 a čl. 36 Listiny.²¹⁴

ÚS v předmětném rozhodnutí nejprve náležitě vymezil otázku přípustnosti ústavní stížnosti, která je obdobně jako v případě stížnosti k ESLP podmíněna vyčerpáním zákonných procesních prostředků k ochraně práva.²¹⁵ Vzhledem k tomu, že v dosavadní judikatuře nebyla tato otázka řešena, konstatoval ÚS přípustnost, že do budoucna bude před podáním ústavní stížnosti nutné využít opravného prostředku žádosti o výkon dohledu nejbližšího vyššího státního zastupitelství podle § 12d odst. 1 zákona o státním zastupitelství,²¹⁶ které považuje za obecně účinný opravný prostředek.²¹⁷ Ačkoliv stěžovatelka této možnosti nevyužila, s ohledem na to, že otázka nebyla dosud vyjasněna, byla ústavní stížnost shledána přípustnou.²¹⁸

ÚS se po konstatování obecných principů s odkazem na judikaturu ESLP rozhodl posoudit věc v kontextu práva na život a dále posuzoval, zda stěžovatelce v daném případě náleží právo na účinné vyšetřování. Toho se lze ze strany příjemce lékařské péče dovolávat při splnění stanovených kritérií. „*Stěžovatel musí vznést hájitelné tvrzení,*²¹⁹ *že a) došlo ke*

²¹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 11. března 2015, sp. zn. I. ÚS 1565/14. Bod 1-15.

²¹⁵ Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

²¹⁶ Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů.

²¹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 11. března 2015, sp. zn. I. ÚS 1565/14. Bod 31.

²¹⁸ Tamtéž bod 32.

²¹⁹ Tvrzení, které je pravděpodobně pravdivé, není zcela nedůvěryhodné a nepravděpodobné, je možné časově, je dostatečně konkrétní a v čase neměnné. (Viz bod 55 předmětného nálezu).

smrti, či k ohrožení života; b) které vzniklo v důsledku jednání zdravotnického pracovníka; c) bylo non lege artis; d) a bylo zaviněno alespoň z nedbalosti.²²⁰

ÚS dospěl k závěru, že tvrzení stěžovatelky je hájitelné. Stěžovatelka předložila i odborné vyjádření lékaře, podle kterého je skutečně možné, aby bylo vnitřní krvácení způsobeno oním tlačáním na břicho při porodu. Dále doložila existenci obdobných případů a poukazuje na skutečnost, že tato metoda je v některých zemích zakázána a tedy non lege artis.²²¹

ÚS tak dovedl, že stěžovatelce v daném případě svědčí právo na účinné vyšetřování podle čl. 6 Listiny a mohl přestoupit k přezkumu vyšetřování provedeného policejním orgánem. Ten se podle ÚS dopustil hned několika pochybení. Předně nebylo provedení vyšetřování efektivní, neboť policejní orgán dostatečně neprovedl výslechy svědků, ani samotné stěžovatelky. Ohledně výpovědi lékařky, která porod vedla, se spokojil s písemným vyjádřením, které ale zásadně protirečilo výpovědi porodní asistentky a zdravotní dokumentaci v otázkách souhlasu stěžovatelky s provedenými úkony. Podle ÚS si tak policejní orgán měl za daných okolností alespoň obstarat odborné vyjádření podle § 105 odst. 1 a 2 trestního řádu.

Druhým pochybením bylo odmítnutí přístupu stěžovatelky do spisu. Právo na přístup do spisu vyplývá z požadavku veřejné kontroly a je tak nedílnou součástí práva na účinné vyšetřování. Z tohoto důvodu lze podle ÚS odmítnout přístup do spisu jen ve výjimečných případech. Policejní orgán odmítnutí odůvodňoval tím, že podle trestního řádu toto právo stěžovatelce nesvědčí, neboť není poškozenou osobou ve smyslu trestního řádu a ve věci nebyly zahájeny úkony trestního řízení. Podle ÚS je právo stěžovatelky na nahlédnutí do spisu za daných okolností v rovině ústavní a jeho odmítnutí tak zakládá porušení základního práva na účinné vyšetřování.²²²

8.3 Komparace úrovně přezkumu s ESLP

Z výše uvedené analýzy tak nesporně vyplývá zásadní změna v přístupu ÚS. Původní rozhodovací praxe, která nepřiznávala poškozenému právo na trestní stíhání jiné osoby, prošla vývojem a důsledně následuje požadavky zvyšující se ochrany lidských práv v rámci standardů nastolených ESLP. V posouzení prejudiciální otázky přípustnosti v případě *Eremiášová a Pechová proti České republice* neshledal ESLP stížnost k ÚS účinným

²²⁰ Tamtéž bod 55.

²²¹ Tamtéž body 58-60.

²²² Tamtéž body 67-71.

prostředkem nápravy podle čl. 35 odst. 1 Úmluvy, neboť metody přezkumu rozhodnutí vyšetřujících orgánů nebyly srovnatelné s metodou ESLP. Závěrem této kapitoly je tak možné konstatovat, že úroveň přezkumu účinnosti vyšetřování ÚS, již aktuálně lze považovat za srovnatelnou s úrovní přezkumu ESLP, ze které ÚS vychází.

9 Závěr

Cílem předkládané diplomové práce bylo zodpovězení hlavní výzkumné otázky vymezené v úvodu. Za tímto účelem byly formulovány a následně zkoumány dílčí výzkumné otázky nejprve v obecné části práce a následně dílčí výzkumné otázky, které určovaly obsah jednotlivých kapitol v praktické části práce. Obdobným způsobem bude postupováno i v závěru práce. Nejprve budou stručně (aby nedošlo k nadbytečnému opakování obecných závěrů) zodpovězeny dílčí výzkumné otázky obecné části práce. Následně budou prezentovány závěry jednotlivých kapitol praktické části a nakonec bude zodpovězena hlavní výzkumná otázka.

9.1 Výzkumné otázky obecné části práce

Co je to účinné vyšetřování, jaké jsou jeho jednotlivé komponenty a kdy je vyžadováno jeho provedení?

Účinné vyšetřování je procesním aspektem práva na život, vyplývajícím z čl. 2 Úmluvy a čl. 6 Listiny. Jedná se o povinnost státních orgánů (a tomu odpovídající subjektivní právo dotčené osoby) s náležitou péčí vyšetřit okolnosti incidentu, při kterém došlo k úmrtí jednotlivce nebo ohrožení jeho života. Účinné vyšetřování musí splňovat jednotlivé komponenty, kterými jsou a) nezávislost a nestrannost, b) efektivita, c) rychlost a d) veřejná kontrola. Nedodržení byť jediného z těchto komponentů zakládá porušení procesní větve práva na život.

9.2 Výzkumné otázky praktické části práce

a) V čem spatřoval ESLP nedostatek nezávislosti a nestrannosti v případě Inspekce ministra vnitra a došlo vytvořením GIBS k odstranění těchto nedostatků?

Požadavek nezávislosti a nestrannosti vyšetřování zavazuje signatářské státy Úmluvy k vytvoření zvláštní vyšetřovací jednotky, do jejíž působnosti spadá vyšetřování tvrzených zásahů do práva na život, jejichž původci mohou být zástupci státu. V ČR byla za tímto účelem zřízena Inspekce ministra vnitra, která byla později nahrazena Inspekcí Policie ČR. Tyto útvary však nesplňovaly základní požadavky vymezené ESLP a nebylo překvapením, když v rozsudku *Eremiášová a Pechová proti České republice* ESLP konstatoval porušení procesních povinností stanovených čl. 2 Úmluvy.

Základním systémovým pochybením bylo institucionální zařazení Inspekce ministra vnitra do resortu ministerstva vnitra. Útvar sice vykazoval určitou míru nezávislosti tím, že byl vydělen ze soustavy Policie ČR a jeho příslušníci zásadně nepodléhali pravomoci policejního prezidenta, vrcholem hierarchické struktury však byl v obou případech ministr vnitra. Podle ESLP nelze v takovém případě zabránit eventuálním tlakům z vyšších míst a nezávislost vyšetřování je tím narušena. Tento nedostatek nelze zhojit ani účastí státního zástupce, který vykonává nad vyšetřováním dohled. Státní zástupce sice zpravidla bude podmínku nezávislosti a nestrannosti splňovat (podle ESLP pouze s výjimkou konkrétních profesních vazeb na konkrétní policisty v individuálních případech), pouhý dohled nezávislé jednotky ale nelze považovat za dostatečnou záruku nezávislosti.

Za účelem odstranění vytýkaných nedostatků byla zvláštním zákonem zřízena GIBS. Z navrhovaných možností institucionálního zařazení bylo zvoleno její úplné vyčlenění z resortu ministerstva vnitra. V jejím čele stojí ředitel GIBS, kterého jmenuje předseda vlády na návrh vlády po projednání příslušným bezpečnostním výborem Poslanecké sněmovny. GIBS tak představuje útvar organizačně a ekonomicky nezávislý.

Jistý nedostatek představuje personální obsazení útvaru. Podle zákona o GIBS došlo z velké části k převedení příslušníků Inspekce Policie ČR do nového útvaru, tito byli dále doplněni o příslušníky dalších inspekčních útvarů bezpečnostních sborů. Nedošlo tak k odstranění konkrétních profesních vazeb na příslušníky bezpečnostních sborů a v GIBS nadále působí bývalí policisté. Ti mohou být podle stávající úpravy obsazováni i do vedoucích funkcí. Tento nedostatek však zjevně nemůže být odstraněn okamžitě a úprava nábory nových příslušníků v zákoně o GIBS umožňuje do budoucna změnu směrem ke smíšenému personálnímu obsazení, kdy vedle sebe budou působit zkušení policejní vyšetřovatelé spolu s osobami bez policejní minulosti. Nutno tedy závěrem konstatovat, že současný systém již zřejmě poskytuje dostatečné záruky pro zabránění zásahů do vyšetřování z vyšších míst v souladu s požadavky ESLP.

b) Může být amnestie prezidenta republiky v rozporu s procesními povinnostmi podle čl. 2 Úmluvy?

Za účelem zodpovězení této otázky byla provedena analýza přístupu ESLP k amnestiím. Ze zkoumaných rozsudků lze vyčíst poněkud zdrženlivý přístup ESLP, který na jedné straně konstatuje obecný konsenzus v právní úpravě signatářských států o nemožnosti zrušení amnestie. Na straně druhé ale v odůvodnění relevantních rozsudků poměrně

významně cituje rozsudky MASLP, který v této věci zaujal postoj velmi aktivní a v četných případech konstatoval rozpor amnestie signatářských států s Americkou úmluvou o lidských právech a prohlásil je za neúčinné.

Odpověď na formulovanou výzkumnou otázku pak z judikatury ESLP vyplývá poměrně jednoznačně. Amnestie odporující povinnosti signatářských států stíhat a potrestat pachatele trestných činů porušujících základní lidská práva je nepřípustná.²²³ Již méně jednoznačná je však odpověď na otázku, jak postupovat v případě, kdy k vyhlášení takové amnestie dojde.

Jednoznačný postoj k otázce možnosti zrušení amnestie z judikatury ESLP vyčíst nelze. ÚS v tomto ohledu zastává postoj, že zrušení amnestie a soudní přezkum vůbec, není možný. Usnesením byl odmítnut návrh skupiny senátorů na zrušení části Amnestie prezidenta republiky ze dne 1. ledna 2013 a stejně tak individuální ústavní stížnost. Jak bylo demonstrováno v příslušné kapitole, dotčený čl. 2 Amnestie je svým široce nastaveným rozsahem aplikovatelný i na některé trestné činy proti životu. V konkrétních případech se tak nepochybně může dostat do rozporu s čl. 2 a čl. 3 Úmluvy.

c) Poskytuje právní úprava vyšetřování namítaných porušení práva na život v ČR poškozenému dostatečné procesní prostředky na obranu proti průtahům?

Posouzení rychlosti vyšetřování je z objektivního hlediska velmi obtížné. Adekvátní postup vyšetřování se může lišit případ od případu s ohledem na složitost dané věci. Zahájení vyšetřování z úřední povinnosti a následný postup bez průtahů je zásadou trestního řízení. Pokud tak v konkrétní kauze dojde k průtahům ve vyšetřování, poškozený se může domáhat jejich odstranění žádostí podle ustanovení § 157a trestního řádu. Vyřízení této žádosti je v kompetenci státního zástupce resp. vyššího státního zastupitelství v případě stížnosti proti postupu státního zástupce.

d) Splňuje právní úprava vyšetřování namítaných porušení práva na život v ČR požadavek veřejné kontroly a je brán dostatečný ohled na práva příbuzných obětí?

Nejbližší příbuzní oběti porušení práva na život mají v rámci trestního řízení postavení poškozeného podle trestního řádu, jsou tedy stranou řízení. Podle zákona o obětech trestných činů mohou mít dokonce postavení oběti. V judikatuře ESLP bylo vymezeno

²²³ Rozsudek velkého senátu ve věci *Marguš proti Chorvatsku* ze dne 27. května 2014, č. 4455/10, § 139

několik požadavků, jejichž splnění je předpokladem náležitého zapojení příbuzných do vyšetřování. Zprv se jedná o právo na informace o průběhu řízení. Trestní řád stanoví povinnost doručovat poškozenému rozhodnutí, kterými se řízení končí a současně proti nim připouští opravné prostředky. Zákon o obětech trestných činů dále poskytuje možnost žádat vyšetřující orgány o informace o průběhu řízení v kterékoli jeho části.

Dále musí mít poškozený podle ESLP možnost nahlédnout do spisu. Toto právo rovněž vyplývá z trestního řádu. Poškozený má možnost do spisu nahlédnout kdykoliv v průběhu trestního řízení s výjimkou odůvodněných případů v úvodních fázích, kdy by mohl být ohrožen jeho účel. ÚS dokonce rozšířil právo nahlédnout do spisu i na situace fázi před zahájením trestního řízení, kdy ještě nemusí být zcela zřejmé, kdo je poškozeným. V případě, že jednotlivci svědčí právo na účinné vyšetřování, vyplývá právo nahlédnout do spisu přímo z Ústavy a není rozhodné, zda je v tato osoba v procesním postavení poškozeného podle trestního řádu.

Příbuzní by dále měli mít právo navrhnout důkazy a vyšetřovací postupy. Toto právo poškozenému vyplývá z trestního řádu, návrhy na doplnění dokazování může činit v přípravném řízení, v řízení před soudem má právo klást otázky svědkům. Lze tedy konstatovat, že postavení blízkých příbuzných oběti v trestním řízení odpovídá požadavkům ESLP, alespoň z hlediska právní úpravy a na jejich zájmy je brán dostatečný ohled.

e) Odpovídá soudní přezkum účinnosti vyšetřování před ÚS přezkumu prováděnému ESLP a jaké vnitrostátní prostředky nápravy má poškozený k dispozici?

Z provedené analýzy vyplývá, že v situaci, kdy se jednotlivec cítí dotčen na svých právech v důsledku nedostatků ve vyšetřování, se v zásadě nabízí dva prostředky soudního přezkumu. První z nich je možnost domáhat se náhrady nemajetkové újmy prostřednictvím civilní žaloby u obecných soudů. Nárok vychází z právních předpisů, které upravují odpovědnost státu za škodu. Tento způsob však nelze považovat za účinný, a to hned ze dvou důvodů. Zprv unesení důkazního břemene by pro poškozeného v tomto případě bylo mimořádně náročné a šance na úspěch žaloby je tak minimální. Zadruhé, a to především, nelze v situacích, kdy účinná ochrana práva na život vyžaduje trestněprávní reakci státních orgánů, považovat náhradu nemajetkové újmy za dostatečnou kompenzaci.

Druhou variantou, která se poškozenému nabízí po vyčerpání dostupných procesních prostředků (žádost o dohled nejbližšího vyššího státního zastupitelství podle § 12d odst. 1

zákonu o státním zastupitelství),²²⁴ je ústavní stížnost. ÚS ve své nejnovější judikatuře konstatoval existenci subjektivního základního práva na účinné vyšetřování. V nejnovějším nálezu ze dne 11. března 2015 sp. zn. 1565/14 pak jednoznačně demonstruje, že účinnost vyšetřování zásahů do práva život bude podrobovat přezkumu odpovídajícímu kritériím ESLP, z jehož judikatury vychází.

9.3 Hlavní výzkumná otázka

Splňuje vyšetřování namítaných porušení práva na život v ČR kritéria účinnosti podle čl. 2 Úmluvy?

V úplném úvodu předkládané diplomové práce byla zmíněna tendence zvyšování úrovně ochrany lidských práv v Evropě s ohledem na dynamický vývoj společnosti. Závěrem práce tak lze konstatovat, že tímto směrem se ubírá i situace v ČR. V roce 2012 ESLP konstatoval porušení práva na život v případě *Eremiášová a Pechová proti České republice*, kdy provedené vyšetřování nevyhovovalo ani jednomu z vymezených komponentů účinného vyšetřování. Veškeré dostupné vnitrostátní prostředky nápravy byly navíc hodnoceny jako nedostatečné. Z předkládané práce je nepochybně patrná snaha o nápravu vytýkaných nedostatků a to v relativně krátkém časovém horizontu. Provedené změny pak nelze než hodnotit kladně.

Za nejpřínosnější považuji změnu přístupu ÚS, který se v oblasti ochrany práva na účinné vyšetřování porušení práva na život vydal ve stopách ESLP. Úroveň ochrany lidských práv v Úmluvě zakotvených představuje tzv. minimální standard, nejnižší možnou míru ochrany, kterou jsou státy povinny poskytnout. V tomto směru by nechvalnou vizitkou ČR byla situace, kdy by se poškození za účelem přezkumu rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení obraceli přímo k ESLP pro neexistenci vnitrostátního soudního přezkumu.

V současné době nevykazuje právní úprava vyšetřování namítaných porušení práva na život žádné závažné nedostatky. Systémově tak účinnost vyšetřování odpovídá požadavkům ESLP. Předejít veškerým případným individuálním pochybením ve vyšetřování v konkrétních případech je však zcela nemožné. Z tohoto důvodu je nezbytný odpovídající přezkum účinnosti vyšetřování ÚS, který je schopen konstatovat případné porušení práva na život a zjednat nápravu ve výrazně rychleji než ESLP.

²²⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 11. března 2015, sp. zn. I. ÚS 1565/14, bod 31.

10 Seznam použitých zdrojů

10.1 Právní předpisy

- 1) Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- 2) Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- 3) Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů
- 4) Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- 5) Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- 6) Zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění zákona č. 265/2001 Sb. účinném ke dni 18. června 2002
- 7) Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, v původním znění účinném ke dni 1. ledna 2009
- 8) Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
- 9) Zákon č. 341/2011 Sb., o Generální inspekci bezpečnostních sborů a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- 10) Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- 11) Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů
- 12) Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- 13) Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších předpisů
- 14) Nařízení ministra vnitra č. 88/1999 o inspekční činnosti.

10.2 Mezinárodní smlouvy

- 15) Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, vyhlášená v ČR pod č. 209/1992 Sb., ve znění pozdějších změn
- 16) Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, OSN 1966, publikován ve Sbírce zákonů jako vyhláška Ministerstva zahraničních věcí Československé socialistické republiky č. 120/1976 Sb.

10.3 Soudní rozhodnutí

Rozsudky ESLP

- 17) Rozsudek ve věci *Tyrer proti Spojenému království* ze dne 25. dubna 1978. Stížnost č. 5856/72
- 18) Rozsudek ve věci *Airey proti Irsku* ze dne 9. října 1979. Stížnost č. 6289/73
- 19) Rozsudek velkého senátu ve věci *McCann a další proti Spojenému království* ze dne 27. září 1995. Stížnost č. 18984/91
- 20) Rozsudek ve věci *Kaya proti Turecku* ze dne 19. února 1998. Stížnost č. 22729/93
- 21) Rozsudek ve věci *Güleç proti Turecku* ze dne 27. července 1998. Stížnost č. 21593/93
- 22) Rozsudek ve věci *Ergi proti Turecku* ze dne 28. července 1998. Stížnost č. 23818/94
- 23) Rozsudek ve věci *Yaşa proti Turecku* ze dne 2. září 1998. Stížnost č. 22495/93
- 24) Rozsudek ve věci *Assenov a další proti Bulharsku* ze dne 28. října 1998. Stížnost č. 24760/94
- 25) Rozsudek ve věci *Osman proti Spojenému království* ze dne 28. října 1998. Stížnost č. 23452/94
- 26) Rozsudek velkého senátu ve věci *Oğur proti Turecku* ze dne 20. května 1999. Stížnost č. 21594/93
- 27) Rozsudek velkého senátu ve věci *Salman proti Turecku* ze dne 27. června 2000. Stížnost č. 21986/93
- 28) Rozsudek ve věci *Keenan proti Spojenému království* ze dne 3. dubna 2001. Stížnost č. 27229/95
- 29) Rozsudek ve věci *Hugh Jordan proti Spojenému království* ze dne 4. května 2001. Stížnost č. 24746/84
- 30) Rozsudek ve věci *Kelly a další proti Spojenému království* ze dne 4. května 2001. Stížnost č. 30054/96
- 31) Rozsudek velkého senátu ve věci *Calvelli a Ciglio proti Itálii* ze dne 17. ledna 2002. Stížnost č. 32967/96

- 32) Rozsudek ve věci *Edwards proti Spojenému království* ze dne 14. března 2002.
Stížnost č. 46477/99
- 33) Rozsudek velkého senátu ve věci *Tahsin Acar proti Turecku* ze dne 8. dubna 2004.
Stížnost č. 26307/95
- 34) Rozsudek velkého senátu ve věci *Vo proti Francii* ze dne 8. července 2004. Stížnost č.
53924/00
- 35) Rozsudek ve věci *Abdülsamet Yaman proti Turecku* ze dne 2. listopadu 2004. Stížnost
č. 32446/98
- 36) Rozsudek velkého senátu ve věci *Makartzis proti Řecku* ze dne 20. prosince 2004.
Stížnost č. 50385/99
- 37) Rozsudek ve věci *Isayeva, Yusupova a Bazayeva proti Rusku* 24. února 2005. Stížnost
č. 57947/00, 57948/00 a 57949/00
- 38) Rozsudek velkého senátu ve věci *Ramsahai proti Nizozemsku* ze dne 15. května 2007.
Stížnost č. 52391/99
- 39) Rozsudek ve věci *Canan proti Turecku* ze dne 36. června 2007. Stížnost č. 39436/98
- 40) Rozsudek ve věci *Juozaitienė a Bikulčius proti Litvě* ze dne 24. dubna 2008. Stížnost
č. 70659/01 a 74371/01
- 41) Rozsudek ve věci *Lexa proti Slovensku* ze dne 23. září 2008. Stížnost č. 54334/00
- 42) Rozsudek ve věci *Blumberga proti Lotyšsku* ze dne 14. října 2008. Stížnost č.
70930/01
- 43) Rozsudek ve věci *Mojsiejew proti Polsku* ze dne 24. března 2009. Stížnost č. 11818/02
- 44) Rozsudek ve věci *Giuliani a Gaggio proti Itálii* ze dne 25. srpna 2009. Stížnost č.
23458/02
- 45) Rozsudek ve věci *Mižigárová proti Slovensku* ze dne 14. prosince 2010. Stížnost č.
74832/01
- 46) Rozsudek velkého senátu ve věci *Giuliani a Gaggio proti Itálii* ze dne 24. března
2011. Stížnost č. 23458/02
- 47) Rozsudek ve věci *Eremiášová a Pechová proti České republice* ze dne 16. února 2012.
Stížnost č. 23944/04

48) Rozsudek ve věci *Marguš proti Chorvatsku* ze dne 13. listopadu 2012. Stížnost č. 4455/10

49) Rozsudek velkého senátu ve věci *Marguš proti Chorvatsku* ze dne 27. května 2014. Stížnost č. 4455/10

Rozhodnutí Ústavního soudu České republiky

50) Usnesení ze dne 26. února 1997, sp. zn. II. ÚS 361/96

51) Usnesení ze dne 8. dubna 1999 sp. zn. I. ÚS 84/99

52) Usnesení ze dne 24. dubna 2003, sp. zn. III. ÚS 8/03

53) Nález ze dne 3. července 2003, sp. zn. III. ÚS 511/02

54) Nález ze dne 9. června 2008, sp. zn. I. ÚS 1587/07

55) Usnesení ze dne 5. března 2013, sp. zn. Pl. ÚS 4/13

56) Usnesení ze dne 24. září 2013, sp. zn. Pl. ÚS 14/13.

57) Usnesení ze dne 29. října 2013, sp. zn. 2886/13

58) Nález ze dne 12. srpna 2014, sp. zn. I. ÚS 3196

59) Nález ze dne 11. března 2015, sp. zn. 1565/14

Rozsudky MASLP

60) Rozsudek ve věci *Barios Altos proti Peru* ze dne 14. března 2001

61) Rozsudek ve věci *La Cantula proti Peru* ze dne 29. listopadu 2006,

62) Rozsudek ve věci *Gomes Lund a ostatní proti Brazílii* ze dne 24. listopadu 2010

63) Rozsudek ve věci *Gelman proti Uruguayi* ze dne 24. února 2011

Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky

64) Rozsudek ze dne 29. srpna 2007, sp. zn. 4 Tz 63/2007

65) Usnesení ze dne 27. září 2007, sp. zn. 30 Cdo 3126/2007

10.4 Jiné primární zdroje

- 66) Důvodová zpráva k zákonu č. 341/2011 Sb., o Generální inspekci bezpečnostních sborů. 44 s.
- 67) Příloha k usnesení vlády č. 1362 ze dne 19. prosince 2001. (Závěrečná doporučení Výboru pro lidská práva – kontrolního orgánu Mezinárodního paktu o občanských a politických právech ze dne 24. července 2001).
- 68) Rezoluce Valného shromáždění OSN ze dne 18. prosince 1992, č. 47/133

10.5 Sekundární zdroje

10.5.1 Monografie a komentáře

- 69) AKANDJI-KOMBE, J.-F., *Positive obligations under the European Convention on Human Rights: A guide to implementation of the European Convention on Human Rights*. Human rights handbook, no. 7. Council of Europe 2007. 68 s.
- 70) BLAHOŽ, J., BALAŠ, V., KLÍMA, K. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přepracované a doplněné vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011. 523 s.
- 71) ČAPEK, Jan. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, I. část - Úmluva*. 1. vydání. Praha : Linde, 2010. 896 s.
- 72) HARRIS, D. J., O'BOYLE, Michael, WARBRICK, Colin. *Law of the European Convention on Human Rights*. 2. vyd. New York: Oxford University Press, 2009. 914 s.
- 73) JACOBS, Francis G., WHITE, Robin, OVEY, Clare. *The European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 2010. 644 s.
- 74) JELÍNEK, Jiří a kol.: *Trestní právo procesní*. 2. vydání. Praha: Leges, 2011. 816 s.
- 75) KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. BECK, 2012. 1696 s.
- 76) KORFF, Douwe. *The right to life: A guide to the implementation of Article 2 of the European Convention on Human Rights*. Human rights handbook, no. 8. Council of Europe, 2006. 92 s.
- 77) MOWBRAY, A., *Development of positive obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights*. Hart publishing, Oxford, 2004. 255 s.

- 78) MURRAY, Rowena. *How to write a thesis*. 2. vydání. Maidenhead, New York: Open University Press, 2007. 301 s.
- 79) SLÁDEČEK, Vladimír, MIKULE, Vladimír, SYLLOVÁ, Jindřiška. *Ústava České republiky - Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007. 960 s.
- 80) ŠÁMAL, Pavel a kol.: *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha : C.H. Beck, 2013. 4720 s.
- 81) SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Brno, 1997. 365 s.
- 82) ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. 2. vydání. Praha: Linde Praha, a .s. 2008. 255 s.
- 83) VANGELI, Benedikt. *Zákon o Policii České republiky. Komentář*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, 484 s.
- 84) WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. 931 s.
- 85) XENOS, Dimitris. *The positive Obligations of the State under the European Convention on Human Rights*. Routledge, 2012. 225 s.
- 86) ZBÍRAL, Robert. *Vědecká propedeutika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 90 s.

10.5.2 Odborné články

- 87) BINDER, Christina. The prohibition of Amnesties by the Inter-American Court of Human Rights. *German Law Journal*. 2011, vol. 12 No. 05, str. 1203-1230.
- 88) FOUKALOVÁ, Kristýna. Věc Eremiášová a Pechová proti České republice (Neobjasněný pád zadrženého z okna policejní služebny). *Komentované rozhodnutí ASPI*, 2012. ASPI ID: JUD214932CZ. 8 s.
- 89) HERCZEG, Jiří. K požadavku na efektivní vyšetřování rasově motivovaných trestných činů v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva. *Trestní právo*, 2012, č. 5/2012. s 22-23.
- 90) CHEVALIER-WATTS, J., Effective investigation under article 2 of the European Convention on Human Rights: Securing the right to life or an Onerous Burden on a State. *The European Journal of International law*. Vol. 21 no. 3. str. 701-721

- 91) KONŮPKA, Petr. Právo poškozeného na účinné a nezávislé vyšetřování některých trestných činů jako základní lidské právo. *Státní zastupitelství*, 2010 č. 9. s. 7-16
- 92) KOPAL, Jiří. Nezávislé vyšetřování špatného zacházení ze strany policistů z pohledu mezinárodních institucí. *Právní fórum*, 2005, č. 5, s. 29-36.
- 93) KOPAL, Jiří, KRATOCHVÍL, Jan a ŠKOP, Martin. *Kritéria pro zřízení nezávislého orgánu pro šetření porušení zákona ze strany policistů a strážníků*. Liga lidských práv, 2006, 2007. 11 s.
- 94) LEACH, P., Positive Obligations from Strasbourg – Where do the Boundaries lie? *Interights Bulletin*, 2006, Volume 15 no 3. s. 123-126.

10.5.3 Internetové zdroje

- 95) AMNESTY INTERNATIONAL. *Death penalty: Ratification of international treaties* [online]. Amnesty.org, [cit. 17. ledna 2015]. Dostupné na <<http://www.amnesty.org/en/death-penalty/ratification-of-international-treaties>>.
- 96) HRUDKA, Josef, BOHMAN, Martin. *Zkouška spolehlivosti – Nové oprávnění Inspekce?!* [online]. [citováno 24. února 2015]. Dostupné na <<http://www.ceses.cuni.cz/CESES-76-version1-Bohman.pdf>>.
- 97) Liga lidských práv, ProPolice/otevřená společnost, o.p.s., *Připomínky k návrhu zákona o Generální inspekci bezpečnostních sborů* [online]. Liga lidských práv, 2011. [cit. 24. února 2015]. Dostupné na <<http://llp.cz/2011/09/zakon-o-generalni-inspekci-bezpecnostnich-sboru-%E2%80%93-zlepsujici-navrhy-byly-zamitnuty/>>.
- 98) Policie České republiky. *Policejní reforma: Pilíře reformy* [online]. [cit. 24. února 2015]. Dostupné na <<http://www.policie.cz/clanek/pilire-reformy-468615.aspx>>.
- 99) Volební program ODS. *Volby do Poslanecké sněmovny PČR v roce 2006* [online]. Archiv ODS, 2006. [cit. 24. února 2015]. dostupný na <<http://archiv.ods.cz/volby/weby/2006/program-4.php>>.

11 Shrnutí a klíčová slova

Název: Pozitivní procesní závazky státu vyplývající z článku 2 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv

Klíčová slova: právo na život, účinné vyšetřování, Evropský soud pro lidská práva, Evropská úmluva o ochraně lidských práv, amnestie

Shrnutí:

Předmětem předkládané diplomové práce je procesní aspekt práva na život podle článku 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Právo na život je obvykle chápáno zejména z pohledu negativního vymezení, tedy povinnosti signatářských států Úmluvy vůči jednotlivci do tohoto práva nezasahovat. Jak ale vyplývá z první věty čl. 2 Úmluvy, ukládá toto ustanovení rovněž aktivní povinnost ochrany života. Za tímto účelem mají státy povinnost přijmout odpovídající trestněprávní legislativu a vytvořit soudní a administrativní aparát, který zajistí její vynucení. V případě, že dojde k porušení práva na život, má stát povinnost náležitě vyšetřit okolnosti incidentu, hovoříme o provedení tzv. účinného vyšetřování, na které je tato práce především zaměřena.

Text práce je systematicky rozdělen do dvou částí, z nichž první představuje obecný úvod do problematiky. Jejím obsahem je analýza judikatury Evropského soudu pro lidská práva za účelem vymezení pojmu účinné vyšetřování a definice jeho jednotlivých komponentů. V druhé části práce dochází k aplikaci získaných poznatků na právní úpravu České republiky a zjištění, zda vyšetřování namítaných porušení práva na život odpovídá jednotlivým vymezeným komponentům. Celkem je tato část práce členěna do pěti kapitol, z nichž čtyři jsou věnovány jednotlivým komponentům účinného vyšetřování, pátá je zaměřena na otázku soudního přezkumu.

Práce by měla prostřednictvím jednotlivých kapitol zodpovědět dílčí výzkumné otázky, tedy zaprvé posoudit, zda Generální inspekce bezpečnostních sborů splňuje požadavek nezávislosti a nestrannosti pro vyšetřování trestných činů policistů podle kritérií Evropského soudu pro lidská práva. Zadruhé zda Amnestie prezidenta republiky z 1. ledna 2013 může být v rozporu s požadavkem efektivit vyšetřování. Zatřetí zda je rychlost vyšetřování v souladu s vymezenými požadavky a zda existují prostředky na obranu proti případným průtahům ve vyšetřování. Začtvrté zda právní úprava v České republice poskytuje příbuzným oběti dostatečnou možnost podílet se na vyšetřování a zda je tak splněn požadavek veřejné kontroly vyšetřování. Poslední kapitola je věnována otázce úrovně soudního přezkumu účinnosti vyšetřování a dostupným prostředkům nápravy.

12 Abstract and keywords

Title: Procedural obligations under Article 2 of the European Convention on Human Rights

Keywords: right to life, effective investigation, European Court of Human Rights, European Convention on Human Rights, Amnesty

Abstract:

The subject of this thesis is the procedural limb of Article 2 of the European Convention on Human Rights that safeguards the right to life. According to this provision the State has an obligation to protect the right to life of the individuals in its jurisdiction. For this purpose the state must put in place effective criminal-law provisions and also create adequate law enforcement machinery capable of enforcing these provisions. In case of alleged violation of Article 2 of the Convention the State has an obligation to carry out an effective investigation which forms the main topic of this thesis.

The text is systematically divided into two parts. The first part is focused on general introduction to the issue and the analysis of case-law of the European Court of Human Rights concerning the effective investigation. The outcome of this part is the definition of effective investigation and its components. In the second part the previous outcome is applied on the legal system of the Czech Republic. The purpose is to examine whether the investigation of suspicious deaths is compatible with the standard set out by the European Court of Human Rights. The second part consists of five chapters. Each of the first four chapters is concentrated on one component of effective investigation the fifth chapter is focused on judicial review.

Each chapter is focused on one research question which jointly form the main research question mentioned above. First question to be answered is whether the General Inspection of Security Forces fulfils the requirement of independence and impartiality to investigate the criminal offenses committed by police officers. Second question is whether the Presidential amnesty from 1. January 2013 could be in contrary to the requirement of effectiveness of investigation under Article 2 of the Convention. Third question is whether there are sufficient remedies against potential delays in the investigation. Fourth question is whether there is sufficient element of public scrutiny namely whether the next of a kin have a possibility to be involved in the investigation. Last chapter is focused on the judicial review of the effectiveness of investigation and possible domestic remedies.